

Sosiale normers betydning i en alkoholforebyggende Intervensjon

Julie Sandvold Sperstad

Masteroppgave i helse- og sosialpsykologi

UNIVERSITETET I OSLO,
JUNI, 2014

Forord

Det er flere jeg vil rette en takk til i forbindelse med min masteroppgave. Først vil jeg gjerne takke min veileder Henrik Natvig for tilgang på datamaterialet ”Ungdom og Alkohol” og for en lærerik og spennende veiledningstid. Arbeidet med denne masteroppgaven har gitt meg en uvurderlig innsikt i faglitteraturen, samt en enorm lærdom i å ta selvstendige valg.

Til slutt vil jeg rette en takk til mine medstudenter, for utallige støttende og motiverende samtaler, samt takk til en uvurderlig støtte i Trine Kongsvold.

Oslo, Juni 2014

Julie Sandvold Sperstad

Sammendrag

Formålet med studien var å undersøke om deskriptive normer og injunktive normer har en medierende effekt i et alkoholforebyggende intervensjon rettet mot ungdom. Datamaterialet er en del av studien "Ungdom og Alkohol" (Natvig & Aarø, 2014). Masteroppgaven undersøker sosiale normers medierende effekt på relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk samt relasjonen intervensjon og intensjon om alkoholbruk. Utvalget består av 978 elever i 8.klasse, og regnes som å være representative for norske 8.klassinger i Norge. Intervensjonen var en konkurransebasert intervensjon, hvor spørreskjema ble utstedt før og etter intervensjonen. Resultatene viser at intervensjonen ikke har effekt på ungdommenes deskriptive og injunktive normer. Samtidig viste resultatene at intervensjonen ikke var signifikant relatert med intensjon om alkoholbruk. Kjønn og sosiale normer hadde heller ikke en signifikant interaksjonseffekt på relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk samt intervensjon og intensjon om alkoholbruk. Samtidig viser forskning en sterk sammenheng mellom sosiale normer og alkoholbruk hos ungdom.

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	6
Alkoholbruk blant ungdom	7
Skadevirkninger av alkohol.....	8
Årsaker til ungdommers alkoholbruk.....	9
Sosial påvirkning på atferd.....	11
Sosial identitetsteorien og Selvkategoriseringsteorien.....	12
Sosiale normer.....	12
Relasjonen mellom sosial norms og alkoholbruk	14
Forebygging	15
Deskriptive normer og forebygging	16
Injunktive normer og forebygging	16
Nytteverdien av å undersøke variabler ved forebygging	17
Studiens nytteverdi.....	17
Forskningsspørsmål.....	18
Metode.....	19
Utvalget	19
Frafall	19
Missingerstatninger	20
Prosedyre.....	20
Rekruttering.....	20
Intervensjon.....	20
Datainnsamling.....	21
Operasjonalisering.....	21
Alkoholbruk	21
Intensjon om alkoholbruk.....	21
Deskriptive normer.....	22
Injunktive normer	22
Analyseplan.....	22
Differenseskårer	23
Undersøke medieringseffekter	23
Undersøke moderatoreffekter.....	23
Resultater.....	24

Deskriptive analyser	24
Korrelasjonsanalyse	26
Medierende regresjonsanalyse	28
Medieringsanalyse 1: Deskriptive normer og alkoholbruk	28
Medieringsanalyse 2: Injunktive normer og alkoholbruk	29
Medieringsanalyse 3: Deskriptive normer og intensjon om alkoholbruk	29
Medieringsanalyse 4: Injunktive normer og intensjon om alkoholbruk	30
Modererende regresjonsanalyse (interaksjonseffekt)	30
Interaksjonsanalyse 1: Deskriptive normer og kjønn som interaksjonsledd	30
Interaksjonsanalyse 2: Injunktive normer og kjønn som interaksjonsledd	32
Diskusjon.....	33
Intervensjonens evne til å endre sosiale normer.....	33
Lærerens rolle.....	34
Elevenes grad av deltagelse.....	34
Relasjon mellom norm og atferd.....	34
Kan deskriptive normer mediere forholdet mellom intervensjon og alkoholbruk hos ungdom?	35
Kan injunktive normer mediere forholdet mellom intervensjon og alkoholbruk hos ungdom?	36
Er det en sammenheng mellom intervensjonen og intensjon om alkoholbruk blant ungdommer?	37
Interagerer ungdommenes kjønn sammen med sosial norm (deskriptive og injunktive) relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk?	38
Metodiske Begrensninger.....	40
Generaliserbarhet	40
Selvrapportering	40
Studiens natur	41
Differanseskårer	42
Implikasjoner for videre forskning.....	43
Konklusjon	44
Referanseliste	45

Innledning

Alkoholbruk er resurskrevende, både for samfunnet og individet. Alkoholbruk er samtidig ansett som en normal og akseptabel atferd (Hibell, Guttormsen, Balakireva, Bjarnason, Kokkevi & Kraus, 2009). Å undersøke eksisterende normer har vist seg i sosialpsykologien å kunne forklare en atferd, samt være med på å predikere atferd (Cialdini, Reno & Kallgren, 1990). Normer kan deles inn i to undergrupper, deskriptive og injunktive normer. Deskriptive norm står for den oppfattede frekvensen av en atferd, mens injunktive beskriver hva som er ansett som en akseptabel atferd. Å skille mellom deskriptive og injunktive normer vurderes som essensielt i forskning. Dette på grunn av deres ulike informasjonskilde og påvirkning på atferd (Cialdini, 2012). Andres aksept av en atferd og det å observere andre utføre atferden kan føre til at individet oppmuntres til å utføre atferden (Kallgren, Reno & Cialdini, 2000). Alkohol introduseres oftest i ungdomsårene (Vedøy & Skretting, 2009). Særlig kan ungdom være ekstra sårbare for å følge gjeldende normer (Tetzchner, 2005). Alkoholbruk tidlig i ungdomsårene har vist seg å kunne ha negative konsekvenser for deres fremtidige alkoholbruk (Andersson, Hansagi, Thakker & Hibell, 2002). Ungdommen utgjør dermed en risikogruppe for alkoholbruk, som det er fordelaktig å rette alkoholforebyggende tiltak mot (Vedøy & Skretting, 2009). Helse relaterte forebyggingsprogram designes for å endre sentrale medierende faktorer som kan være årsaksvirkende (McKinnon & Dwyer, 1993). Natvig og Aarø (2014) gjennomførte en suksessfull intervensjon blant norske ungdommer, hvor intervensjonsgruppens alkoholbruk hadde en begrenset, men signifikant svakere økning, enn kontrollgruppens. Å analysere i etterkant hvorfor en intervensjon var suksessfullt er viktig for videre bruk av forebyggende programmer innen alkoholbruk (Komro, Perry, Stigler, Farbakhsh & Veblen-Mortensen, 2001). Denne masteroppgaven vil med utgangspunkt i Cialdinis syn på sosiale normer, gå videre enn Natvig & Aarø (2014) i å undersøke om deskriptive og injunktive normer kan ha hatt en medierende effekt på relasjonen mellom intervensjonen og den endrede alkoholbruk. Natvig og Aarø (2014) konkluderte med at de ikke fant noen signifikante medieringseffekter på tross av meget sterk sammenheng mellom prediktorene og alkoholbruk både på T1 og T2 (54,6 og 58,6% forklart varians i alkoholbruk). Dermed vil denne masteroppgaven undersøke nærmere deskriptive og injunktive normers medierende effekt på relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk samt intervensjon og intensjon om alkoholbruk. Samtidig er det interessant å undersøke kjønns evne til å interagere

med deskriptive og injunktive normen på intervensjonens effekt på alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk.

Alkoholbruk blant ungdom

Alkohol er en viktig del av norsk kultur og inngår som en sentral del av fest og høytid. Norsk lovgivning forbyr salg av alkohol til unge under 18. Til tross for at det eksisterer en sterk samfunnsnorm om å ikke drikke alkohol før fylte 18 år, er det en signifikant andel ungdom som inntar alkohol før lovlig alder (Vedøy & Skretting, 2009). Innvielse i alkoholbruk og -vaner begynner som oftest i ungdomsårene. Statens institutt for rusmiddelforskning (Sirus) (Vedøy & Skretting, 2009) estimerte at gjennomsnittsalder for alkoholdebut av alle sorter alkohol lå mellom 15 til 15,5 år i 2008, hvorav 61 % av 15/16 åringer rapporterer å ha drukket alkohol. Dog er debutalderen for kun øl noe lavere på 14,9 år, samt at jenter er noe tidligere ute med å drikke enn gutter. Rapporten nevner videre at gjennomsnittsalder for alkoholdebut har holdt seg nogen lunde stabil, tross noen svingninger ved for eksempel introduksjon av rusbrus ved 2003 som medførte at debutalder sank. Det er verdt å nevne at Ung i Oslo undersøkelsen 2012 (Øia, 2012) viser til en sterk nedgang av skåren ”drukket seg betydelig beruset” fra 1996, hvor prosentandelen var på 45,2, sammenlignet med 2012, hvor prosentandelen var på 28,8. Utvalget består av 9. og 10.klasse på ungdomskolen og 1.klasse på videregående. Gjennomsnittet for debutalder for alkoholbruk i Norge ligger altså mellom 15 til 15,5 år. Forskning har vist at debutalder for et individ kan være predikerende for fremtidig alkoholbruk.

I hvilken alder ungdom velger å drikke alkohol for første gang kan være enten en risikofaktor eller en beskyttende faktor. Et longitudinelt studie gjennomført i Sverige viste at ungdommer som hadde en tidligere alkoholdebut (13,2 år for gutter, 13,4 år for jenter, $p < 0.001$) hadde et høyere alkoholinntak ved senere måling, sammenlignet med ungdom med senere alkoholdebut (14.0 år for både gutter og jenter) (Andersson, et al., 2002). Til tross for en nedgang innen alkoholbruk blant ungdom i Norge siden årtusenskiftet (Bakken, 2013), har alkoholbruk blant jenter økt i perioden 2006-2008 ($p < 0,001$) (Vedøy & Skretting, 2009). Med det kan man anta at tidlig alkoholdebut kan medføre en risiko, hvor jenters alkoholbruk har en utvikling som ikke er ønskelig.

Nordisk drikkemønster skiller seg ut fra resten av kontinentet i form av frekvens og mengde alkohol som inntas. Norske ungdommer har en tendens til å drikke større mengder alkohol ved færre anledninger, mens ungdommer fra kontinentet drikker mindre over flere anledninger (Hibell, et al. 2009). Sirus (Vedøy & Skretting, 2009) viser til at 60 % av norsk

ungdom mellom 15 og 20 hadde drukket de siste fire ukene. 10 % av 15/16 åringene rapporterer også å ha drukket større mengder alkohol (for eksempel seks halvlitersflasker med øl) sist gang de drakk. Tendens de senere årene er at jenter ”tar igjen” alkoholbruken til guttene. Tidligere drakk gutter gjennomgående mer enn jenter. Ikke bare har jenter tatt igjen guttene på drikkefrekvens, men også overgått dem (Vedøy & Skretting, 2009) (Vedøy og Skretting påpeker at forskjellene er små). I tidsperioden 2006-2008 var det også en tendens til at større antall jenter hadde drukket alkohol, sammenlignet med antall gutter. Likevel tar guttene jentene igjen på mengde alkohol når de først drikker. Gutter har en tendens til å drikke større mengder alkohol, sammenlignet med jenter. Om dette er i form av at de drikker oftere enn jenter eller større mengder alkohol når de først drikker, er usikkert. Det estimerte, samlede alkoholinntak hos ungdom målt etter år 2000 er 4 liter ren alkohol årlig (Vedøy & Skretting, 2009).

Skadevirkninger av alkohol. Ungdom assosierer ofte bruk av alkohol med noe positivt, og dette bildet stemmer nok ofte for de ungdommene som blir moderat beruset. Derimot kan situasjoner der ungdommen blir sterkt beruset lede til en rekke negative konsekvenser for det berusede individet og omgivelsene (Vedøy & Skretting, 2009). En rekke negative, kortsiktige utfall kan komme som en konsekvens av forhøyet rus. Slike negative konsekvenser kan være ulykker, psykisk og fysisk vold, svekket mental og fysisk helse, seksuell antastelse eller overgrep og smittsomme kjønnssykdommer (WHO, 2011; Vedøy & Skretting, 2009; Danielsson, Wennberg, Tengström & Romelsjö, 2010). Ellers nevnes også kranter med jevnaldrende som den mest frekvente negative konsekvensen av alkoholrus som rapporteres blant norske ungdom (Vedøy & Skretting, 2009). Alkoholbruk i ungdommen predikerer også en rekke langtidshelseskader som for eksempel problematisk alkoholbruk i voksenlivet (O’neill, Parra & Sher, 2001; Bonomo, Bowes, Coffey, Carlin & Patton, 2004; Grant, Stinson & Harford, 2001).

Tidlig alkoholdebut er en alvorlig risikofaktor som predikerer en rekke negative helseutfall. NOVA rapporten (Bakken, 2013) estimerer at rundt 4 % av ungdom i 8.klasse har drukket alkohol. Gruppen ungdom utgjør et lavt antall. Likevel kan man anta ut ifra forskningen at de er en risikogruppe verdt å rette forebyggende tiltak mot. Man har observert at jo tidligere unge begynner å drikke, jo mer alkohol inntar de sammenlignet med jevnaldrende med senere alkoholdebut (Andersson, et al. 2002). Tidlig alkoholdebut har vist seg å være en klar risikofaktor ved fremtidig helse og alkoholvaner (Merline, Jager & Schulenberg, 2008). Det er dermed nyttig å unnsatte forebyggende tiltak rettet mot en slik

risikogruppe. For å suksessfullt innføre et forebyggende tiltak er det sentralt å undersøke eventuelle årsakforklarende faktorer og forståelser ungdom kan ha til alkoholbruk.

Årsaker til ungdommers alkoholbruk. Ungdomsalderen er en tid preget av usikkerhet og identitetssøken. Individet beveger seg fra barndom og inn i voksenlivet. Et ønske om å etterfølge de sosiale normene som gjelder i den gruppen en ønsker å tilhøre, i frykt for å skille seg ut, karakteriserer ungdomstiden (Tetzchner, 2005). Normer hos medelever ansees som bestemmende for hva som er kult, trendy eller ønskelig (Maxwell, 2002). Barn lærer gjennom sosialisering å danne holdninger og forventninger til alkoholbruk (Aas, Klepp, Laberg & Aarø, 1995). Forventninger til alkohol menes å etableres hos barnet så tidlig som ved tredje eller fjerde klasse (Miller, Smith & Goldman, 1990). Altså starter forventninger til alkohol hos individet lenge før faktisk alkoholbruk (Aas, et al., 1995). Foreldre som rollemodeller er sentralt for barnets utvikling av holdninger til alkoholbruk (Ennett & Bauman, 1991). Observasjon av jevnaldrende (Lintonen & Konu, 2004) blir mer sentralt når barnet når ungdomsalderen. Fram til 14 årsalderen har foreldres alkoholbruk vist seg å være en sterk påvirkningsfaktor, mens etter 14 årsalderen kommer jevnaldrenes påvirkning på alkoholbruk sterkere inn (Van der Zwaluw et al., 2008). Sosiale faktorer som foreldres (Duncan, Duncan & Strycker, 2006) og venners alkoholbruk (Van der Zwaluw, Scholte, Vermulst, Buitlaar, Verkes & Engels, 2008) kan predikere debuten og forekomsten av alkoholbruk og fyll hos ungdom. De ytre sosiale omgivelsene rundt en ungdom er sentrale for alkoholdebut og –vaner. Alkoholbruk hos ungdom kan både sees som en sosial atferd, men også drevet av indre motivasjon.

Alkoholbruk i tenårene kan sees som et symbolsk ritual der ungdommen demonstrerer at en er på vei til å bli voksen (Bakken, 2013). Alkohol blir sett på som en kanal hvor sosialisering kan oppnås. Bakken (2013) bekrefter de sosiale fordelene ved alkoholbruk ved å vise til en positiv sammenheng mellom antall venner, bedre sosialisering og alkoholvaner. Samtidig kan innvielse i alkoholbruk blant ungdom sees som en konsekvens av opplevd press. Egen alkoholbruk er sterkt relatert til opplevd press i form av for eksempel at ens venner inntar alkohol eller direkte press (Merline et al, 2007; Juvonen, Martino, Ellickson & Longshore, 2007; Branstrom, Sjostrom & Andreasson, 2007). En svensk studie kunne vise til at gruppepress utmerket seg som en av de avgjørende risikofaktorene for alkoholbruk hos svensk ungdom (15/ 16 åringer) (Branstrom et al, 2007). At jevnaldrende rundt en drikker alkohol, kan dermed oppfattes som press til å utføre samme atferd. Noe som igjen kan øke individets intensjon om å drikke i fremtiden.

Intensjon om alkoholbruk er en forløper til faktisk alkoholbruk. Aas og medarbeidere (1995) fant sterk korrelasjon mellom intensjon om alkoholbruk og selvrapportert alkoholbruk blant ungdomsskoleelever. Intensjon sees som en sentral komponent i Teori om planlagt atferd (Theory of Planned Behavior, TPB, Ajzen, 1985). Ved å inkludere komponenten intensjon, inkluderte man også med det motivasjonelle aspektet ved atferd. Intensjon ansees som den sterkeste komponent som forløper til atferd (Conner & Sparks, 2005). Armitage og Conner (2001) viste til at ved å inkludere mål på intensjon, kunne man forklare større deler av variansen til atferd. Bevisst handling spekuleres ifølge TPB å være en funksjon av intensjon om å handle (Sniehotta, Pressau & Araújo-Soares, 2014). Intensjon samvarierer med holdninger til atferden, subjektiv norm og oppfattet atferdskontroll, hvor holdninger og subjektiv norm er fullstendig mediert gjennom intensjon (Sniehotta et al, 2014). Om et individ får økt intensjon om alkoholbruk, kan motivasjonen være basert på feilaktige antagelser om jevnaldrendes alkoholbruk.

Undersøkelser viser stadig til feilaktig rapportering av oppfattelsen rundt jevnaldrenes alkohol- og rusbruk (Borsari & Carey, 2003). Ungdom har en tendens til å stadig overvurdere medelevers alkoholbruk (Mäkela, 1997). Når et individ kan oppleve en diskrepans mellom egne normer og gruppens norm, kan det føre til en endring i atferd hos individet (Ellemers & Haslam, 2012). Lintonen og Konu (2004) viste til at det å oppfatte "heavy drinking" eller "å dra på fylla" som en vanlig, utbredt atferd, kan fungere som et press til å etterfølge atferden hos 14 år gamle ungdommer. Prentice og Miller (1993) hevder at årsaken til hvorfor mennesker tilpasser personlige holdninger til alkoholnormen i en gruppe, ligger i sosial nyttemaksimering. Prentice og Miller antar at persepsjon av andre menneskers alkoholbruk kan påvirke et individ på tre måter; individet kan tilpasse egne holdninger mot den oppfattede normen, individet kan tilpasse gruppens norm nærmere ens egne holdninger eller avvise gruppen. De to sistnevnte strategiene antar de er for kostbare for et individ, og dermed står egen tilpasning igjen. Individet velger dermed det minst kostbare alternativet, og tilpasser egne normer til gruppen. Fenomenet pluralistisk ignorans teoretiseres også å spille inn for å forklare venner og jevnaldres innvirkning på overvurdering av andres alkoholbruk. Fenomenet hevder at man oppfatter at ens egne private holdninger er forskjellige fra andres holdninger, selv om den offentlige atferden er lik (Miller & McFarland, 1987). Pluralistisk ignorans forklarer hvorfor individer som privat har en mer konservativ holdning til alkoholbruk, kan oppfatte normen som mer liberal. Hva en ungdom oppfatter som normen i en vennegjeng, poengteres av sosial identitetsteori som veiledende for egen sosial atferd, da et individ ønsker å følge atferd til en gjeldende gruppe (Ellemers & Haslam, 2012). Man kan

dermed konkludere med at det sosiale miljøet rundt en ungdom, kan ha stor påvirkning på ungdommens atferd.

Sosial påvirkning på atferd.

Mennesker er sosiale vesener, som har et iboende ønske om tilhørighet. I det ligger det at mennesker ønsker å bli akseptert av omgivelsene rundt en (Baumeister & Leary, 1995), da særlig den gruppen man har tilknytning til (Ellermers & Haslam, 2012).

Sosial identitetsteorien og selvkategoriseringsteorien. Sosial identitetsteorien fremhever menneskets sosiale identitet, hvor ens identitet formes og defineres gjennom gruppe-medlemskaper man har. Den sosiale identiteten henger sammen med gruppe og mellomgruppe atferd, hvor normativ atferd inngår som en del av denne relasjonen. Teorien søker å forstå og forklare menneskelig atferd gjennom antagelsen om at mennesket utvikler sin identitet gjennom gruppetilhørighet (Ellermers & Haslam, 2012).

Selv kategoriseringsteorien er en videreutvikling fra sosial identitetsteorien (Turner & Reynolds, 2012). Teorien har dermed mange likhetstrekk med sosial identitetsteorien i den grad at den ser på mennesket som en del av en sosial struktur. Begge teoriene postulerer at normer i grupper setter rammer for kognisjon, persepsjon og atferd. Turner og Reynolds (2012) beskriver videre teoriens felles forankring gjennom teoriens evne til å fange den sosiale forankringen gruppens betydning har for mennesket. Mennesket er både et individ og et gruppe-medlem.

Gruppetilhørighet er sentralt for menneskets selvkonsept og selvfølelse. Teoriene hevder at individet former sin egen identitet ut ifra en gruppes standarder (Verkooijen, de Vries & Nielsen, 2007). Referansegruppen har påvirkningskraft på individets atferd i situasjoner der individet aktivt orienterer sin atferd i tråd med den aksepterte atferden gjeldende i gruppen (Ellemers & Haslam, 2012). Sosial identitetsteori antar at atferd påvirkes via gruppenormer, hvor gruppenormer forstås som en medierende faktor (Terry & Hogg, 1996).

Der sosial identitetsteorien fokuserer på at gruppeatferd sees på som en funksjon av intergruppe dynamikk (Ellemers & Haslam, 2012), er selvkategoriseringsteorien mer orientert mot rollen atferdsnorm har på grupperelatert atferd (Verkooijen et al, 2007). Selvkategoriseringsteorien kan bidra med å forklare at ungdom påtar seg en atferd de personlig er skeptisk til, men likevel utfører atferden grunnet normativ påvirkning. Turner & Reynolds (2012) søker å forklare dannelse av normer i gruppe. De hevder at det oppstår en enighet eller en overenstemmelse i grupper når det kommer til normer. En slik

overenstemmelse kommer av antagelsen om at når mennesker er sammen, tolker de stimulus tilsvarende likt. En slik antatt likhet legger forventninger om at enighet skal oppstå innen grupper, og dermed påvirke atferd. Selvkategoriseringsteorien hevder at mennesket har et ønske om å styrke ens likhet med gruppemedlemmer, som kommer til uttrykk ved å påta seg atferd som oppfattes som normen.

Forskning innenfor feltet alkoholbruk og ungdom med perspektiv i sosial identitetsteorien og selvkategoriseringsteorien har funnet sprikende funn. Verkooijen og medarbeidere (2007) kunne vise til at hvilken gruppe man hadde tilhørighet til, kunne øke risiko for eventuell rusbruk (narkotika). Å identifisere seg med grupper som pop, skating/ hip hop, techno og hippie predikerte høyere risiko for rusbruk. Derimot var identifisering av grupper som sporty, stille, datanerd eller religiøsitet predikerte for lavere risiko av rusbruk. På atferden alkoholbruk var dog resultatene annerledes. Forskerne fant ingen signifikante effekter på at gruppetilhørighet hadde en effekt på alkoholbruk (operasjonalisert som ”drikke seg full”) hos ungdom. Forfatterne spekulerer i om manglende effekt kan komme av at alkohol ikke er en distinkt atferd som betegner en gruppe, men blir sett på som en sosialt akseptert og vanlig handling. Dermed vil ikke alkoholbruk falle inn under en unik atferd som grupper kan ta i bruk for å skille seg ut med, i motsetning til marijuana, og kunne derfor ikke testet opp mot sosial identitetsteorien. Johnston og White (2003) undersøkte normers betydning for intensjon om- og alkoholbruk, med utgangspunkt i sosial identitetsteorien og selvkategoriseringsteoriens syn på normer. De fant, i motsetning til Veerkooijen og medarbeidere, at en referansegruppes norm predikerte studentenes intensjon om å drikke seg full. Åstrøm og Rise (2001) fant at høy grad av gruppeidentitet fungerte som en moderator for relasjonen gruppenorm og intensjon om atferd (unge voksnes intensjon om å spise sunt). Verkooijen og medarbeidere (2007) hevder at oppfattet gruppenorm spiller en nøkkelrolle når det kommer til hvordan gruppeidentifikasjon er relatert til ungdommers rusbruk. De fant at oppfattet norm medierte for relasjonen mellom gruppetilhørighet rusbruk hos ungdom.

Sosiale normer. Normbegrepet er et sentralt begrep innen sosialpsykologien. Sosiale normer som en innvirkende faktor ved alkoholbruk har vist seg å være sentral hos unge voksne (Borsari & Carey, 2003). Sosiale normer defineres av Sherif (1973) som samkjørte forhandlinger om regler for sosial atferd, vaner, tradisjoner, standarder, verdier, manerer og alle andre kriterier for å føre seg som er standardisert som en konsekvens av kontakt med individer. Cialdini (2012) definerer sosiale normer som karakteristiske tendenser og atferdskoder innen grupper. Konstruksjon av normer skjer via tre forskjellige kilder: observerbar atferd, direkte og indirekte kommunikasjon og kunnskap om en selv (Miller &

Prentice, 1996). I enhver sosial gruppe oppstår sosiale normer for hva som er akseptabel atferd og hva som er uakseptabel atferd. Normativ sosial påvirkning vil si å konforme eller tilpasse seg for å oppnå de belønninger som kommer av at man er akseptert av andre mennesker, samtidig som man unngår deres avvisninger (Cialdini & Goldstein, 2004).

Å se på sosiale normer under en samlet betegnelse spekuleres i å være noe av årsaken til de sprikende funn innen forskningen på sosiale normers effekt på atferd (Cialdini, 2012). Nyere forskning har funnet belegg for at normbildet er noe mer komplekst enn man tidligere antok. Cialdini (et al, 1990; 2012) klargjør begrepet ved å skille mellom deskriptive normer og injunktive normer. Et slikt skille er essensielt, både grunnet ulike informasjonskilder til hver av de undergrupperte normene, samt den ulike effekten de to normene hadde på atferd. Normer varierer i den grad den er deskriptiv, om den informerer oss om hvordan andre mennesker handler i lignende situasjoner, eller injunktive, om den fastsetter verdien av en sosial atferd (Cialdini, Reno & Kallgren, 1990). Deskriptive normer er definert av Cialdini (2012; Cialdini, Reno & Kallgren, 1990) som den faktiske og observerbare frekvensen av andres atferd som individet oppfatter. Individer observerer atferd, og dermed trekker slutning om hva den deskriptive, sosiale normen for den spesifikke atferden er, innenfor den sosiale gruppen. Når det kommer til atferden alkoholbruk, representerer deskriptive normer den oppfattelsen man har om hvor mye og hvor ofte jevnaldrende drikker alkohol. Injunktive normer ble definert av Cialdini (2012; Cialdini, Kallgren & Reno, 1990) som den faktiske og oppfattede graden av hvorvidt en atferd er akseptabel av andre. Injunktive normer kan også være noe overlappende med begrepet subjektive normer i TPB. Injunktive normer i sammenheng med alkoholbruk representerer da den oppfattede anerkjennelsen til atferden alkoholbruk, altså det man "burde". Samtidig representerer normen de sett av moralske regler som finnes i gruppen (Borsari & Carey, 2003).

Deskriptive og injunktive normer er kilder som kan hjelpe individet til å orientere seg om en atferd er sosialt akseptert eller ikke (Cialdini et al. 1990). Gjennom "Normative Focus Theory of Conduct" viser Cialdini til en klarere måte å forstå normbegrepet i forskning. Deskriptive og injunktive normer berører forskjellige motivasjonskilder hos oss. Deskriptive normer motiverer oss ved å informere oss om hva som mest sannsynlig er effektivt og adaptivt i en situasjon. Injunktive normer informerer om de moralske retningslinjer i en gruppe, hvor individer kan motiveres av en forutelse om å bli gitt eller fratatt en form for sosial aksept. Cialdini skildrer dette så elegant ved å poengtere at deskriptive normer informerer, mens injunktive normer anbefaler (Cialdini, 2012).

Relasjonen mellom sosial norms og alkoholbruk

Det er en sterk relasjon mellom sosiale normer og alkoholbruk (Perkins, Meilman, Leichliter, Cashin & Presley, 1999; Borasi & Carey, 2001; Borsari & Carey, 2003; Larimer, Turner, Mallett & Geisner, 2004). Venners bruk av alkohol har vist seg å være predikerende for individuell bruk (Maxwell, 2002). Johnston og White (2003) undersøkte evnen TPB hadde for å predikere alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk ved amerikanske Colleges. De fant at komponenten subjektiv norm var sentral for å predikere ungdommens intensjon om å bli full. Samtidig fant de en sterk sammenheng mellom intensjon og selvrapportert alkoholbruk.

Det viser seg ungdom har en tendens til å overvurdere jevnaldrenes alkoholbruk og oppfatte alkoholnormen annerledes enn hva som faktisk er reelt (Borsari & Carey, 2001). Page, Hammermeister og Roland (2002) kunne vise til at ungdom overvurderte jevnaldrenes alkoholbruk, to til tre ganger så mye som den faktiske alkoholbruken blant jevnaldrende. Borsari og Carey (2003) fant i sin metaanalyse at kvinner opplever en økt diskrepans mellom eget alkoholbruk og egne personlige alkoholnormer og oppfattelse av jevnaldrendes alkoholbruk. Den største diskrepansen mellom oppfattet drikkenorm og faktisk drikkeatferd fant Lintonen og Konu (2004) blant ungdom som drakk i moderate mengder, noe som tilsvarte halvparten av informantene. Forfatterne kunne også vise til at alkoholpåvirkning fra jevnaldrende fra samme kjønn er størst. Videre kunne de vise til at tendensen ungdom har til å overvurdere alkoholnorm blant jevnaldrende er en stabil tendens, på tvers av generasjoner. Finske ungdommer hadde en stabil overvurdering av jevnaldrenes alkoholnorm, som kunne observeres fra 1989 til 2001. Det er også grupperinger av ungdom der overestimering av jevnaldrendes alkoholbruk ikke er tilfelle. Korrekt rapportering av jevnaldrendes alkoholbruk, eller til og med underdreven rapportering, oppstår der ungdom har et høyt alkoholforbruk (Borsari & Carey, 2003; Lintonen & Konu, 2004). Da forskningen ikke alltid skiller mellom deskriptive og injunktive normer når de snakker om alkoholbruk blant ungdom, er det verdt å nevne at overvurdering oppstår også innen oppfattet injunktive alkoholnorm (Prentice & Miller, 1993).

En overdreven oppfatning av jevnaldrenes alkoholbruk og aksept av alkoholbruk sees på som en risikofaktor for ungdoms personlige alkoholbruk. Feilaktige, forhøyede vurderinger av deskriptive og injunktive normer rundt alkohol kan føre til at man vurderer overdrevent alkoholbruk som normalt og akseptert (Borsari & Carey, 2001). Studier bekrefter at oppfatning av jevnaldrenes alkoholbruk har en sammenheng med personlig alkoholbruk (Lintonen & Konu, 2004; Borsari & Carey, 2003; Aas & Klepp, 1992). Verkooijen og medarbeidere (2007) hevder at oppfattet drikkenorm er prediktor for rusbruk hos ungdom.

Longitudinelle studier kan også vise til at oppfattede subjektive normer kan predikere intensjonen til å drikke alkohol (Ennett & Bauman, 1991). Empiriske studier støtter antagelsen om at oppfattet heller enn faktisk bruk av alkohol, påvirker ungdommers alkoholbruk (Iannotti & Bush, 1992). Song, Smiler, Wagoner og Wolfson (2012) hevder at overbevisning om at andre drikker er en av risikofaktorene for å begynne å drikke alkohol. Lewis og Neighbours (2006) omtaler overdreven vurdering av alkoholbruk hos jevnaldrende som en årsaksvirkende faktor til hvorfor studenter går på ”hardfylla”.

Samtidig er det også funn som viser til normers manglende forklaringsevne på varians av alkoholbruk. Armitage og Connors (2001) review av TPB kan vise til at de fant at holdninger til alkohol kunne forklare en større del av variansen av intensjon om alkoholbruk, enn oppfattelse av subjektive normer til alkohol kunne. White, Terry & Hogg (1994) spekulerer i om man skulle fjerne komponenten subjektive normer i TPB, da det kan være det svakeste leddet. Dog disse studiene fokuserer på TPB er det en synsvinkel verdt å ha med, da begrepet subjektive normer (Ajzen, 1991) overlapper noe med begrepet injunktive normer til Cialdini (2012)

Forebygging

Forebyggende programmer har som mål å redusere risikofaktorene og øke de beskyttende faktorene, med det formål å opprettholde gode helsevaner og oppnå et positivt helseutfall (Komro, et al., 2001). Forebyggende programmer rettet mot alkoholbruk hvor målet er å svekke alkoholbruk blant ungdom, har en rekke faktorer som innvirker på atferdsendringen, blant annet deskriptive og injunktive normer. Metaanalysen gjennomført av Rundvall og Bruvold (1988) viste til utfordringen ved å gjennomføre et suksessfullt intervensjonsprogram med langvarig effekt. Kun 19 av de 31 alkoholstudiene de evaluerte, kunne vise til endringer ved holdninger mot alkohol. Videre viser de til at de intervensjonene som omfattet blant annet sosiale normer var mer effektive, enn intervensjoner der formålet var økt kunnskap og bevisstgjøring. Komro og medarbeidere (2001) gjennomførte et forebyggende tiltak mot rus, rettet mot ungdom. De fant signifikant reduksjon innen alkoholinntak hos ungdom. Faktorer som hadde en sterk medierende effekt på atferdsendringen, viste seg å være de normative vurderingene ungdommene gjorde i forhold til medelevers alkoholbruk. Komro og medarbeidere (2001) henviser også i samme artikkel til tre vellykkede forebyggende programmer gjennomført i USA, hvor sosiale normer var en sentral og essensiell medierende variabel. Verkooijen og medarbeidere (2007) kan bekrefte

tilsvarende funn i sin studie, der oppfattet gruppenorm hadde en klar medierende effekt på relasjonen mellom gruppeidentitet og rusbruk.

Deskriptive normer og forebygging. Deskriptive normer i forebyggende intervensjoner eller som informasjonsformidling med den hensikt å endre en uhelseatferd, må brukes med forsiktighet. Cialdini (2012) viser til studier gjennomført der beskjeder ment for å svekke en atferd, fikk motsatt effekt og heller økte atferden. Ved å informere om en frekvent atferd, kan mottakere oppfatte en deskriptiv norm, og ønske å følge denne normen. En slik effekt er særlig gjeldende i tilfeller der man ønsker å forhindre en uønsket atferd. Cialdini poengterer at informasjon om deskriptive normer er fordelaktig der fordelaktig atferd er mer prevalent enn hva målgruppen tror. Lintonen og Konu (2004) spekulerer i om media og helsefremmende beskjeder i samfunnet kan gi ungdom den oppfattelsen at ungdom drikker mer enn faktisk er tilfelle. Dermed øker de den deskriptive normen om at alkoholbruk er en atferd som kjennetegner ungdomstiden. Olds og Thombs (2001) poengterer at helsearbeidere må frastå å formidle en slik beskjed, men heller uttrykke de eksplisitte tallene fra det samfunnet som gjelder.

Formidling om faktisk deskriptiv alkoholnorm må også behandles med forsiktighet når det kommer til grupperinger der alkohol konsumeres forskjellig, for eksempel kjønn. Russtatistikk viser til at jenter har en mindre alkoholbruk enn gutter (Vedøy & Skretting, 2009). Dermed kan man anta at det er fordelaktig å tilpasse tilbakemelding om faktisk alkoholbruk blant jevnaldrende i forhold til kjønn. I verste fall kan man anta at jenter opplever en diskrepans mellom egen alkoholbruk og hva som rapporteres av andre, som igjen kan føre til økt intensjon om å drikke alkohol. Borsari og Carey (2003) bekrefter i sin metaanalyse at kvinner opplever en økt diskrepans mellom egen alkoholbruk og oppfattelsen av jevnaldrenes alkoholbruk, sammenlignet med menn.

Injunktive normer og forebygging. I forhold til forebygging er det sentralt ifølge Cialdini (2012) å skille konkret om man vil påvirke deskriptive eller injunktive normer. Jo klarere skille, jo sterkere effekt på respektive norm man ønsker å påvirke. Cialdini bruker priming som et middel for å påvirke injunktive norm, som dermed skal påvirke atferden. I forsøket som omhandler å påvirke atferden forsøpling, fant han en positiv lineær relasjon mellom fokus på injunktiv norm og atferd forsøpling. Jo mer de satte fokus på injunktiv norm, jo mindre forsøpling kunne de observere. De fleste studier hvor normer blir brukt for å forhindre alkoholbruk, er deskriptive normer som oftest det ønskede valget (Borsari & Carey, 2001).

Nytteverdien av å undersøke medierende variabler ved forebygging. Å undersøke eventuelle risikofaktorer som kan predikere ungdommers alkoholbruk er sentralt for å utvikle mer effektive forebyggende tiltak (Branstrom et al, 2007). Når et intervensjonsprogram kan vise til en atferdsendring som var målet med intervensjonen, er det viktig å se på hvilke medierende faktorer som eventuelt påvirket utfallet (Komro, et al., 2001). Å påvirke og endre medierende variabler som er i en kausal relasjon til helseutfallet, kan være essensielt for en vellykket effekt (MacKinnon & Dwyer, 1993). Å ta for seg feiloppfatningen mange ungdommer sitter med, om hvor mange som drikker og hvor akseptabelt det er, har vist seg å være en suksessfull komponent ved forebyggende programmer mot rus (Komro, et al., 2001). Å rette oppmerksomheten mot sosiale normer mellom jevnaldrende i tidlig alder, har vist seg å føre til at feiloppfattede normer gjenopprettes og blir mer korrekte, og effekten kunne sees gjennom hele ungdomskolen (D'Amico & Edelen, 2007).

Studiens nytteverdi

Jevnaldrenes påvirkning på alkoholbruk hos unge voksne, altså sosiale normers innvirkning på alkoholbruk, er et felt mye forsket på. Derimot er forskningen innen alkoholdebut og alkoholbruk hos norske ungdommer i alderen 13 år er mangelfull (Page et al, 2002), til tross for at de er en risikogruppe når det kommer til alkoholbruk (Aas, et al., 1995). Det er omstridt hvor effektive alkoholforebyggende programmer er for alkoholbruk hos ungdom er (Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen & Rørnes, 2006). Dermed vil nytteverdien av nærmere å undersøke suksessfulle alkoholforebyggende programmer være stor (Komro et al, 2001). Med dette sagt, er dermed tanken at studiens undersøkelse av relasjonen mellom intervensjonen og alkoholbruk eller intensjon om alkoholbruk, vil bidra til et bedre grunnlag for den kunnskapsbaserte utviklingen av mer effektive forebyggingsstrategier.

Denne masteroppgaven vil med utgangspunkt i Cialdinis syn på sosiale normer, gå videre enn Natvig & Aarø (2014) i å undersøke om deskriptive og injunktive normer kan ha hatt en medierende effekt på relasjonen mellom intervensjonen og den endrede alkoholbruk. Natvig og Aarø (2014) konkluderte med at de ikke fant noen signifikante medieringseffekter på tross av meget sterk sammenheng mellom prediktorene og alkoholbruk både på T1 og T2 (54,6 og 58,6% forklart varians i alkoholbruk). Det er dermed interessant å undersøke medieringseffekter på avhengig variabel intensjon om alkoholbruk. Da andelen ungdom som har drukket i denne alderen er liten, er det sentralt å inkludere intensjon om alkoholbruk som avhengig variabel. Fordelene ved å se på intensjon om alkoholbruk, er at man kan observere en varians selv i den gruppe som ikke har drukket alkohol (Aas, et al., 1995).

Studien ble gjennomført i 2002 da gjennomsnittsalderen for alkoholdebut hos norske ungdommer var lav sammenlignet med dagens tall (Vedøy & Skretting, 2009). Samtidig er det svært nyttig å se variablenes sammenheng med intensjon. Studien vil kunne gi et verdifullt bidrag ved å undersøke et suksessfullt alkoholforebyggende program i en norsk setting. Kunnskap om hvilke komponenter som har bidratt til at en intervensjon har vært suksessfull, er essensielt.

Forskningsspørsmål

Hovedmålet med denne studien er å undersøke om ungdommers oppfattede deskriptive og injunktive normer blant jevnaldrende hadde en indirekte effekt på relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk, Ungdom og Alkohol gjennomført i 2002 (Natvig & Aarø, 2014). Dermed ønsker denne oppgaven å undersøke om deskriptive og injunktive normer hadde en medierende effekt på relasjonen mellom intervensjonen og alkoholbruken hos ungdom. Samtidig er det nyttig å inkludere intensjon om alkoholbruk, da det antas å ha større variasjon. Da kjønnsforskjeller innen deskriptive normer ble funnet i studien til Natvig og Aarø (2014), sees det som interessant å undersøke deres samvariasjon med sosiale normer på relasjonen mellom intervensjonen og alkoholbruk, samt intensjon om alkoholbruk. Forskningsspørsmål ved denne studien er dermed som følger:

1. Kan deskriptive normer mediere forholdet mellom intervensjonen og alkoholbruk hos ungdom?
2. Kan injunktive normer mediere forholdet mellom intervensjonen og alkoholbruk hos ungdom?
3. Er det en sammenheng mellom intervensjonen og intensjon om alkoholbruk blant ungdommer?
4. Kan deskriptive normer mediere forholdet mellom intervensjonen og intensjon om alkoholbruk hos ungdom?
5. Kan deskriptive normer mediere forholdet mellom intervensjonen og intensjon om alkoholbruk hos ungdom?
6. Interagerer ungdommenes kjønn sammen med sosial norm (deskriptive og injunktive) relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk?
7. Interagerer ungdommenes kjønn sammen med sosial norm (deskriptive og injunktive) relasjonen mellom intervensjon og intensjon om alkoholbruk?

Metode

Studien tar utgangspunkt i det allerede innsamlede datamaterialet "Ungdom og Alkohol", gjennomført i 2002 av Sosial- og Helsedirektoratet, avdeling rusmidler (Rusmiddeldirektoratet anno 2002, nåværende Helsedirektoratet, avd. rusmidler), med støtte fra Kirke-, Utdannings- og Forskningskomiteen (KUF).

Utvalget

Antall deltagere ved studien for både tidspunkt T1 og T2 var 978 8. klassinger. Deltagerne representerte 60 klasser ved 32 norske skoler, hvorav 47.3 % var gutter. Gjennomsnittsalder ved T1 var 13.7 år (+/- 0.4 år). Antall deltagere utsatt for intervensjon var 586 elever fra 39 klasser (59.9 %), hvorav 47.1 % var gutter. Kontrollgruppen besto av 392 elever fra 21 klasser (40.1 %), hvorav 47.4 % var gutter.

Tabell 1. Andel kjønn fordelt på gruppe. N = 978.

	Jenter	Gutter	Samlet på gruppe
Intervensjonsgruppe	310 (52,9 %)	276 (47,1 %)	586 (59,9 %)
Kontrollgruppe	206 (52,6 %)	186 (47,4 %)	392 (40,1 %)
Samlet på kjønn	516 (52,8 %)	462 (47,2 %)	

Frafall. En betraktelig andel deltagere falt fra ved T2. Ved T1 deltok 2201 elever, hvorav 47,3 % var gutter. 1218 ble utsatt for intervensjon, mens 983 utgjorde kontrollgruppe. Ved T2 ble kun 53,9 % av spørreskjemaene tatt i bruk i studien. Samlet frafall kom på 1221 elever. Frafallet på 9,4 % (202 elever) kom av manglende ID-koder eller manglende samsvar mellom ID-kodene, slik at matching mellom T1 og T2 ikke ble mulig. Ytterligere frafall på 46,1 % (1018 elever) skyldtes manglende klasse- og skolevis gjennomføring av undersøkelsen av T2, altså at lærerne ikke satte av tid til dette. Det store frafallet kunne delvis skyldes manglende motivasjon til å fullføre intervensjonen fra lærernes side eller svekket forpliktelse til å sende inn spørreskjema ved T2 på grunn av at videofilm ikke ble levert innen frist.

Ut ifra frafallsanalyser gjennomført av Natvig og Aarø (2014) vises det til at alkoholbruk blant gruppen deltagere som falt fra ikke skiller seg ut fra gruppen som fullførte ved T2. Variansen i analysen tyder på at frafallet ikke virker inn på studiens resultater, samt stemmer den rapporterte frekvensen av alkoholbruken blant ungdommene med en lignende undersøkelse gjennomført på samme populasjon, tre måneder tidligere, av WHO i samarbeid

med HEMIL senteret ved Universitetet i Bergen (Health Behavior in School Children, (HBSC)) (Natvig & Aarø, 2014).

Missingerstatninger. Noen av leddene i datasettet inneholdt manglende besvarelser. Det er flere måter å forholde seg til ubesvarte ledd, blant annet ekskludere de aktuelle leddene. Men å ekskludere ledd kan føre til at vesentlige deler av datasettet forsvinner (Field, 2009). Om de ubesvarte leddene er tilfeldige, vil de dermed ikke føre til systematisk feilvarians. Dog i det aktuelle datasettet kunne man observere en tendens der deltagere som for eksempel rapporterte at de ikke drakk alkohol, lot være å svare på leddene som omhandlet intensjon om å drikke alkohol. Dermed ble det i denne studien tatt en avgjørelse på å erstatte de ubesvarte leddene der man kunne anta at manglende svar ikke oppsto som en tilfeldighet. Besvarelser der informanten rapporterte å ikke ha drukket alkohol og manglet besvarelse på intensjon om alkoholbruk, ble manglende besvarelser erstattet med skåre som representerte at informanten ikke hadde som intensjon om å drikke alkohol (skåre 7: ”Tenk fram på de neste 3 månedene; hvor ofte tror du at du kommer til å drikke minst ett glass alkohol?” Besvarelse: ”ingen ganger”).

Prosedyre

Den alkoholforebyggende intervensjonen var utformet som en konkurranse, hvor elevene ble målt før og etter intervensjonen.

Rekruttering. Rusmiddeldirektoratet sendte ut invitasjon til alle 8.klasser ved norske skoler om deltagelse ved intervensjonsstudien. En beskrivelse av studien, samt en plakat med informasjon om prosjektet, lå ved. Plakaten inneholdt reglement for konkurranse, instruksjon om hvordan man meldte klassen sin på og at det ville være en pengepremie.

Kontrollskolene ble valgt ut ifra en liste over skolene i Norge, basert på: a) geografisk nærhet til intervensjonsskolene som de ble matchet med; b) likt antall elever på hele skolen; og c) samme sammensetting av karakterer ved skolen. Grunnet økonomiske årsaker ble færre kontrollskoler valgt, i forhold til intervensjonsskoler.

Intervensjonen. Konkurransen gikk ut på å lage den beste forebyggende videosnutten på om lag tre minutter. Tema for videosnutten var å overtale 7. klassinger til å unnlate å drikke alkohol. Hver klasse skulle lage hver sin video. To vinnere ble til slutt valgt, en av en fagjury med representanter fra Rusmiddeldirektoratet og en valgt via stemmegivning på internett der alle deltagere kunne stemme på sin favorittvideo. Alle videoene ble offentliggjort på nettet, hvor ca. 2000 personer logget seg inn for å se og stemme på videoene. Hver vinner

fikk 10 000 kroner i pengepremie. Vinneren fra stemmegivningen på internett ble vist på nasjonal TV (TV2s SONE 2).

Datainnsamling. Spørreskjema for 8. klassingene ble administrert til elevene som var tilstede i klasserommet ved T1 og igjen ved T2 (4 måneder senere). Lærerne var ansvarlig for å melde opp klassen sin, samt dele ut og samle inn spørreskjemaene. Prosedyren var standardisert og tilfredsstilte kravet til konfidensialitet. Det ble administrert like utgaver av spørreskjema ved T1 til intervensjons- og kontrollgruppe. Små forandringer ble gjort ved T2.

Spørreskjema ble sendt ut til 9. og 10. klasse ved de skolene som deltok i intervensjonsstudien. Deltagende 8. klasselæreren ble informert om prosentvis elever som noen gang hadde drukket alkohol og elever som noen gang hadde vært full, både ved deres skoler og de øvrige deltagende skolene i Norge. Disse resultatene ble lærerne oppfordret til å presentere for klassen sin.

Foreldre fikk informasjon via et skriv, som var i tråd med Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjenestes godkjenning. Elevene lagde sine egne ID-koder som oppfylte krav om anonymitet.

Operasjonalisering.

Alkoholbruk. Måling av alkoholkonsum baserte seg på seks ledd. Tre av leddene var dikotome ja-nei spørsmål som lyder som følger; ”Har du drukket minst en slurk med alkohol noengang”, ”Har du noen gang drukket minst ett glass med alkohol”, ”Har du drukket deg beruset noen gang?”, hvorav ikke drukket noe skåres = 0, en slurk = 2, ett glass = 5 og beruset skåres = 8. Leddene slås sammen til en samleskåre.

Tre ledd utgjorde operasjonalisering av alkoholfrekvens. De lyder som følger: ”Hvor ofte drikker du for tiden alkoholholdige drikker?...” hvor svarene skåres som følger: hver dag = 5, hver uke = 4, hver måned = 3, sjelden = 2 og aldri = 1. Spørreskjema inkluderte valg av fire typer alkoholholdige drikker, men grunnet kriterievaliditet inkluderte man kun øl og rusbrus i sumskåren (Natvig & Aarø, 2014). To ledd overlappet noe og lød som følger ”Tenk tilbake på de siste 3 månedene; hvor ofte har du drukket minst ett glass alkohol/ drukket nok alkohol til å bli beruset?”. Differenseskåre ble dannet ved å subtrahere T1 skårene fra T2.

Intensjon om alkoholbruk. Intensjon om alkoholbruk utgjør kun et ledd som lyder som følger; ”Tenk fram på de neste 3 månedene; hvor ofte tror du at du kommer til å drikke minst ett glass alkohol?”. Responsalternativene gikk ut på ”4-7 ganger i uka”, ”2-3 ganger u uka”, ”1 gang i uka”, ”2-3 ganger i måneden”, ”1 gang i måneden”, ”1-2 gang på 3 måneder”

og ”ingen ganger” hvor besvarelsene skåres i tilsvarende rekkefølge fra 1 til 7. Skårene ble reversert før analysene. Differenseskåre ble dannet ved å subtrahere T2 skårene med T1.

Deskriptive normer. Leddene i spørreskjema som utgjør deskriptive normer baserer seg på Cialdini (Cialdini, 2012) sin definisjon av sosiale normer, som nevnt tidligere i oppgaven. Deskriptive normer ble operasjonalisert gjennom 8 ledd i spørreskjemaet. De første fire leddene undersøker hvor stor andel ”...av elevene i klassen...” og ”...av alle 8. klassingene på skolen din tror du...” ”...har drukket minst ett glass alkohol” eller ”...har drukket seg beruset”. Et femte ledd undersøkte ”...hvor stor andel av elevene i klassen din tror du kommer til å drikke seg beruset i løpet av de neste 3 månedene?”. Responsalternativene gikk ut på *ingen/nesten ingen 0-10 %*, *noen 10-25 %*, *under halvparten 40-60 %*, *mange 75-90 %* og *nesten alle/ alle 90-100 %* og ble skåret i tilsvarende rekkefølge 1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7. Påfølgende tre dikotome nei-ja ledd ble inkludert og spurte deltager om de antok om ”den du liker best i klassen...” ”har drukket minst ett glass alkohol?”, ”...har drukket seg beruset?” og ”...kommer til å drikke seg beruset i løpet av de neste 3 månedene?”. Sumskåren for deskriptive normer T1 hadde en cronbach alpha koeffisient på ,8, hvor sumskåren for T2 hadde en koeffisient på ,84. Dermed var det forsvarlig å lage en differenseskåre. Differenseskåre besto av sumskåre ved T2 subtrahert med sumskåre ved T1.

Injunktive normer. Injunktive normers operasjonalisering i spørreskjemaet baserer seg delvis på operasjonalisering av Theory of Planned Behavior (TPB) komponent subjektive normer (Ajzen, 1991) vist av Conner og Sparks (2005). Dog er motivasjonsaspektet av subjektive normer, som inngår i TPB ikke inkludert. Dermed ligger også Cialdinis (ref) definisjon på deskriptive normer til grunn for operasjonaliseringen av injunktive normer.

Injunktive normer utgjør en sumskåre på seks ledd. Leddene undersøker oppfattelsen av andres meninger. Leddene lyder som følge: ”Ville de andre i klassen like eller mislike det om de fikk vite at du...” ”...drakk ett glass alkohol?”/”...drakk deg beruset?” og ”Ville den du liker best i klassen like eller mislike det om han/ hun fikk vite at du...” ”...drakk ett glass alkohol?”/ ”...drakk deg beruset?”. Leddene ble skåret ut ifra et syvpunkts likert skala fra ”mislike det” som skåres som 1, til ”like det” som skåres som 7. Sumskåren for injunktive normer T1 hadde en Cronbach alpha koeffisient på ,83 og en koeffisient på ,88 på sumskåren for T2. Dermed var det forsvarlig å lage en differenseskåre ($T2 - T1$)

Analyseplan

Deskriptive analyser (gjennomsnitt, normalfordeling, standardavvik, osv.) ble gjennomført, samt reliabilitet ved sumskårene og differenseskårene til deskriptive og injunktive normer, via

statistisk program SPSS (versjon 22). Alle signifikanstestene var tohalet. Mediering- og moderator analyser ble gjennomført ved å bruke hierarkisk regresjonsanalyse med SPSS.

Differanseskårer. Differenseskårer for samtlige variabler ble brukt i analysene da man var interessert i å se på intervensjonens evne til å påvirke variablene, altså undersøke effektene av de endrede skårene ved deskriptive og injunktive normer på de endrede skårene ved alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk.. Fordelen ved å bruke differanseskårer, er at man kan på en enkel måte fange opp den enkelte deltagers forandring fra T1 til T2 (Lund, 2001).

Undersøke medieringseffekter. En medierende variabel er en variabel som påvirker styrken mellom predikerende variabel og kriterievariabel. Flere anerkjente modeller inne psykologien innehar medierende effekter. Å undersøke medierende effekter i en korrelasjonell relasjon, kan være svært fruktbart da man kan forstå hvilke prosesser eller mekanismer som kan ligge til grunn for en eventuell atferdsendring eller effekt av intervensjonen (Baron & Kenny, 1986). Denne studien skal undersøke om effekten intervensjonen hadde på alkoholbruk ble mediert gjennom deskriptiv og injunktiv norm. Studien ønsker også å undersøke om en intervensjonens eventuelle effekt på intensjon om alkoholbruk ble mediert gjennom deskriptive og injunktive norm. Medieringsanalysen gjennomføres via SPSS gjennom en hierarkisk regresjonsanalyse. Regresjonsanalysen blir gjennomført i henhold til Baron og Kennys (1986) stegvise prosess. Første steg er ikke nødvendig å verifisere da resultatet kan være forstyrret av supressoreffekter.

Undersøke moderatoreffekter. Moderatoreffekt, eller interaksjonseffekt, vil si at forholdet mellom to variabler endres som et resultat av en tredjevariabel. Moderator vil kunne endre retningen eller styrken mellom en avhengig og uavhengig variabel (Baron & Kenny, 1986). Denne studien ønsker man å se om effekten av sosial norm (deskriptive og injunktive normer) på alkoholbruk kan være forskjellig for jenter eller gutter. For å undersøke om det er en interaksjonseffekt, dannes et interaksjonsledd som inkluderes i en hierarkisk multippel lineær regresjonsanalyse.

Resultater

Deskriptive analyser.

Deskriptive analyser ble gjennomført på samtlige kontinuerlige variabler målt ved T1 og T2 samt differanseskårene, for å undersøke forutsetninger for å kjøre medierende regresjonsanalyse. Da sumskårene for deskriptive normer på T1 og T2 hadde en reliabilitetskoeffisient over ,8, var det forsvarlig å danne en differanseskåre (Lund, 2001) hvor deskriptive normer T2 trekkes fra T1. Tilsvarende gjaldt sumskårene for injunktive normer ved T1 og T2. Sumskårene hadde en reliabilitetskoeffisient over ,8 som tilsa at dannelsen av differanseskåre hvor T2 trekkes fra T1 var forsvarlig. Differanseskårer ble lagd for alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk uten å belage seg på reliabilitetskoeffisienten. Da disse skårene er formative sees det som lite hensiktsmessig å se på reliabilitetskåre (Field, 2009). Deskriptive analyser av variablene er vist i tabell 1 og 2.

Tabell 1:

Deskriptive analyser for alle kontinuerlige variabler ved kontrollgruppe.

	N	Min	Max	Gjennomsnitt	SD	Skjevhet	Kurtose
alkoholbruk T1	392	0	18	3.67	3.56	9.50	5.56
alkoholbruk T2	392	0	16	4.89	3.89	6.09	-0.24
alkoholbruk T2-T1	392	-8.00	13.00	1.21	2.61	11.48	17.43
intensjon om alkoholbruk T1	390	1	7	1.61	1.16	18.30	20.34
intensjon om alkoholbruk T2	392	1	7	1.85	1.33	13.72	8.42
intensjon om alkoholbruk T2-T1	390	-4.00	5.00	.22	1.12	5.56	16.60
deskriptive normer T1	392	35	93	50.80	14.21	7.59	-0.55
deskriptive normer T2	392	35	90	54.22	15.00	5.00	-3.16
deskriptive normer T2-T1	392	-35	47	3.41	12.69	3.07	5.95
injunktive normer T1	392	6	37	18.64	7.51	2.33	-3.14
injunktive normer T2	392	6	38	20.04	7.56	1.20	-3.09
injunktive normer T2-T1	392	-15.00	24.00	1.40	5.80	3.25	2.91

Tabell 2:

Deskriptive analyser for alle kontinuerlige variabler ved intervensjonsgruppen.

	N	Min	Max	Gjennomsnitt	SD	Skjevhet	Kurtose
alkoholbruk T1	586	0	19	3.81	3.55	10.78	6.33
alkoholbruk T2	586	0	16	4.57	3.73	7.93	0.00
alkoholbruk T2-T1	586	-9.00	12.00	.75	2.21	8.82	18.07
intensjon T1	585	1	7	1.56	1.08	22.68	24.97
intensjon T2	582	1	6	1.70	1.14	17.31	11.64
intensjon om alkoholbruk T2-T1	581	-4.00	5.00	.14	.99	5.02	25.36
deskriptive normer T1	586	35	94	51.41	14.47	8.93	-0.22
deskriptive normer T2	586	35	94	54.18	14.60	6.13	-3.01
deskriptive normer T2-T1	586	-41	46	2.77	12.77	1.50	6.49
injunktive normer T1	586	6	40	18.80	7.65	3.38	-1.98
injunktive normer T2	586	6	40	19.70	7.69	1.53	-2.73
injunktive normer T2-T1	586	-22.00	22.00	.90	6.39	1.40	3.03

Analyser gjennomført av Natvig og Aarø (2014) viste ingen forskjeller i alkoholbruk ved T1 mellom kontrollgruppe og intervensjonsgruppe. Gjennomsnittsskåre ved T1 var 3,81 hos intervensjonsgruppe og 3,67 hos kontrollgruppe. Alkoholbruk hadde en signifikant svakere økning hos intervensjonsgruppen ved T2 (gjennomsnittsskåre: 4,57), enn kontrollgruppen (gjennomsnittsskåre: 4,89).

Skjevhetsverdiene og kurtoseverdiene ved alkoholbruk T1, T2 og differanseskåre hos kontrollgruppe og intervensjonsgruppe er høye. Ved store utvalg, slik som aktuelle studien, kan standardfeilene (SE) være lave og et kriterie blir dermed ikke fastsatt (Field, 2009). Dog er normalfordeling en forutsetning for hierarkisk multippel regresjonsanalyse. En skjev fordeling og konsentrasjon av lave besvarelser kan være forårsaket av lave skåre ved alkoholbruk. At utvalget oppgir lav grad av alkoholbruk er sannsynlig da lav grad av alkoholbruk speiler den faktiske atferden blant norske 13-åringer. Det er også verdt å nevne at en normalfordeling av alkoholbruk hos 8.klassinger ikke er ønskelig.

Medianverdien for alkoholbruk ved kontrollgruppen og intervensjonsgruppen lå begge på 3 ved T1 og 4 ved T2. Størstedelen av kontrollgruppen (27,8 %) og intervensjonsgruppen (26,3 %) hadde en samlet skåre på 0 ved T1. Ved T2 hadde størstedelen av kontrollgruppen (16,3 %) en samlet skåre på 0, mens størstedelen av intervensjonsgruppen (20,0 %) hadde en samlet skåre på 2.

Variabelen intensjon om alkoholbruk hadde i kontrollgruppen et gjennomsnitt på 1,61 ved T1 og 1,85 på T2, altså deres intensjon om å bruke alkohol økte noe i løpet av intervensjonens forløp. Hos intervensjonsgruppen økte gjennomsnittskåren 1,56 til 1,70 fra T1 til T2. Høye verdier vises både ved skjevhet og kurtose, ved kontrollgruppe og intervensjonsgruppe. Høye verdier på skjevhet kan komme av lave skårer på intensjon om alkoholbruk, noe som stemmer overens med at ungdommer i 8.klasse ikke har som intensjon av å drikke store mengder alkohol eller ha en høy frekvens på alkoholbruk. Medianverdien for intensjon om alkoholbruk ved kontrollgruppen og intervensjonsgruppen lå begge på 1 ved T1 og T2. Størstedelen av kontrollgruppen (68,6 %) og intervensjonsgruppen (70,0 %) hadde en samlet skåre på 1 ved T1. Ved T2 hadde størstedelen av kontrollgruppen (59,2 %) og intervensjonsgruppen (62,3 %) en samlet skåre på 1.

Gjennomsnittskårer hos deskriptive normer økte fra T2 til T1 i kontrollgruppen med 50,80 til 54,22. Tilsvarende i intervensjonsgruppen økte gjennomsnittskåren fra 51,41 ved T1 til 54,18 ved T2, noe svakere økning enn kontrollgruppen. Ved T1 ser man høye verdier på skjevhet ved kontrollgruppe og intervensjonsgruppe. Kurtoseverdiene ved T1 hos kontrollgruppe og intervensjonsgruppe er derimot innenfor kriterie for normalfordeling (Field, 2009). Både ved kontrollgruppen og intervensjonsgruppen har høye verdier på skjevhet og kurtose ved T1 og T2.

Gjennomsnittskårer på injunktive normer hos kontrollgruppe økte fra 18,64 ved T1 til 20,04 på T2. Ved intervensjonsgruppen økte gjennomsnittverdien med 18,80 ved T1 til 19,70 ved T2, noe lavere økning.

Ifølge Field (2009) er det ikke nyttig å kontrollere for uteliggere, da det vil ha liten innvirkning på regresjonsanalysene da man har et såpass stort utvalg som finnes her. Dermed besluttet det å ikke endre noe av de ovennevnte variablene.

Korrelasjonsanalyse

For å undersøke for multikolaritet gjennomføres korrelasjonsanalyser for alkoholbruk og intensjon om alkoholbruks samhandling med deskriptive og injunktive normer. Samtidig er det gunstig å se relasjonene mellom variablene. Korrelasjon mellom variablene er vist i tabell 3.

Tabell 3:

Korrelasjonsmatrise med kjønn og differanseskårene for alkoholbruk, intensjon om alkoholbruk, deskriptive og injunktive normer, delt på gruppe.

		1	2	3	4	5
Kontroll- gruppe	1. Kjønn	-				
	2. Alkoholbruk T2-T1	.01	-			
	3. Injunktive normer T2-T1	-.08	.19**	-		
	4. Deskriptive normer T2-T1	.11*	.28**	.34**	-	
	5. Intensjon om alkoholbruk T2-T1	.02	.51**	.22**	.31**	-
Intervensjons- gruppe	1. Kjønn	-				
	2. Alkoholbruk T2-T1	.02	-			
	3. Injunktive normer T2-T1	-.03	.22**	-		
	4. Deskriptive normer T2-T1	-.05	.25**	.34**	-	
	5. Intensjon om alkoholbruk T2-T1	.07	.50**	.17**	.18**	-

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Ut ifra tabell 3 kan man se at samtlige uavhengig variablene korrelerer signifikant, med unntak av kjønn. Kjønn har kun en signifikant positiv korrelasjon med differenseskåren for deskriptive normer ved kontrollgruppe ($r = .11$, $p < 0,05$), noe som kan indikere at deskriptive norm er sterkere hos gutter som har verdi 1, enn jenter med verdi 0.

De uavhengige og avhengige variablene deskriptive normer, injunktive normer, alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk, med unntak av kjønn, korrelerer med hverandre. Differenseskåre ved deskriptive normer korrelerer positivt med differenseskåren for alkoholbruk ved kontrollgruppe ($r = .28$, $p < 0.01$) og intervensjonsgruppe ($r = .25$, $p < 0.01$) noe som kan tyde på at jo mer man oppfatter at jevnaldrende rundt en drikker, jo mer drikker en selv. Differenseskåren for deskriptiv norm korrelerte også positiv med differenseskåren for intensjon om alkoholbruk, både hos kontrollgruppen ($r = .31$, $p < 0.01$) og intervensjonsgruppen ($r = .18$, $p < 0.01$). Positiv korrelasjon kan tyde på at jo mer man oppfatter at jevnaldrende rundt en drikker, jo større intensjon har individet til å drikke alkohol i fremtiden. Noe verdt å merke seg er at korrelasjonen er høyere ved kontrollgruppe enn intervensjonsgruppe ved korrelasjonene ovenfor. Om intervensjonen har hatt den ønskede effekt, antas det at både alkoholbruk, intensjon om alkoholbruk og deskriptive normer skal ha en svekket økning ved intervensjonsgruppen, sett i forhold til kontrollgruppen. Korrelasjonene ovenfor tyder derimot på at nivå på deskriptive normer og alkoholbruk og

intensjon om alkoholbruk er likere ved kontrollgruppen. Dermed kan det antas at en eller flere av variablene nevnt ovenfor ikke har hatt effekt av intervensjonen.

Differanseskåre for injunktiv norm korrelerer positiv med alkoholbruk ved kontrollgruppe ($r = ,19$, $p < 0.01$) og intervensjonsgruppe ($r = ,22$, $p < 0.01$), som kan indikere at jo mer man oppfatter at jevnaldrende aksepterer alkoholbruk, jo mer drikker man alkohol selv. Da korrelasjonen her er sterkere ved intervensjonsgruppen enn kontrollgruppen, kan dette tyde på at intervensjonen hadde en effekt på injunktive normer, da man vet at alkoholbruk hadde en signifikant svekket økning forhold til kontrollgruppe. Differenseskåre for injunktiv norm korrelerte også positiv med differenseskåren for intensjon om alkoholbruk ved kontrollgruppe ($r = ,22$, $p < 0.01$) og intervensjonsgruppe ($r = ,17$, $p < 0.01$), som tyder på at jo mer man oppfatter at jevnaldrende aksepterer alkoholbruk, jo større intensjon om å drikke alkohol i fremtiden har individet. Her kan man også peke på en sterkere korrelasjon ved kontrollgruppen, sammenlignet med intervensjonsgruppen. Samtlige har en korrelasjonskoeffisient under ,7, som indikerer at multikolaritet ikke er tilstede (Field, 2009).

Medierende regresjonsanalyse

Ved medieringsanalyser følges Baron og Kennys (1986) stegvise prosess for å stadfeste at medieringseffekter er tilstede. Stegvis prosessen består av fire steg, hvorav første steg ikke sees på som nødvendig.

Medieringsanalyse 1: deskriptiv norm og alkoholbruk. Første steg ifølge Baron og Kenny (1986) er å stadfeste en relasjon mellom kriterie og prediktor variabel. Natvig & Aarø (2014) kunne vise til at intervensjonen hadde en signifikant effekt på alkoholbruk hos 8.klassingene som var utsatt for intervensjonen, sammenlignet med kontrollgruppe. Neste steg består i å stadfeste at intervensjonen er relatert til deskriptiv norm. For å undersøke dette ble det gjennomført en lineær regresjonsanalyse hvor gruppetilhørighet utgjorde avhengig variabel og differenseskåren til deskriptiv norm utgjorde uavhengig og ble plassert i blokk 1. Resultatet er vist i tabell 4.

Tabell 4:

Lineær regresjonsanalyse for å undersøke sammenhengen mellom intervensjon og deskriptiv norm.

	B	SE B	β
Konstant	1.6***	.02	
Differenseskåre for deskriptive normer	-.00	.00	-.03
R ²	.00		

*** = $p < .001$

Regresjonsanalysen viser at intervensjonen ikke hadde en signifikant effekt på deskriptiv norm. Modellen som en helhet forklarte ,01 %, $F(1, 976) = ,59$, $p \neq ,05$. Ifølge Baron og Kenny (1986) kan man dermed ikke fortsette videre analyser.

Medieringsanalyse 2: injunktiv norm og alkoholbruk. Som tidligere nevnt fant Natvig og Aarø (2014) at intervensjon var signifikant relatert til alkoholbruk. Dermed må det stadfestes relasjon mellom injunktiv norm og alkoholbruk. For å undersøke dette ble det gjennomført en lineær regresjonsanalyse hvor gruppetilhørighet utgjorde avhengig variabel og differenseskåren til injunktiv norm utgjorde uavhengig og ble plassert i blokk 1. Resultatet kan sees i tabell 5:

Tabell 5:

Lineær regresjonsanalyse for å undersøke sammenhengen mellom intervensjon og injunktiv norm.

	B	SE B	β
Konstant	1.6***	.02	
Differenseskåre for injunktiv norm	-.00	.00	-.04
R ²	.00		

*** = $p < .001$

Tabellen viser at injunktiv norm ikke var signifikant relatert til intervensjon. Modellen som en helhet forklarte ,00 %, $F(1, 976) = 1,58$, $p \neq ,05$. Ifølge Baron og Kenny (1986) er det dermed lite fruktbart å fortsette videre analyser.

Medieringsanalyse 3: deskriptiv norm og intensjon om alkoholbruk. Første steg ifølge Baron og Kenny (1986) er som nevnt tidligere, å stadfeste en relasjon mellom kriterie

og prediktor variabel. For å undersøke dette ble det gjennomført en lineær regresjonsanalyse hvor differenseskåren til intensjon om alkoholbruk utgjorde avhengig og gruppetilhørighet utgjorde uavhengig variabel og ble plassert i blokk 1. Resultatet kan sees i tabell 6:

Tabell 6:

Lineær regresjonsanalyse for å undersøke sammenhengen mellom intervensjon og intensjon om alkoholbruk.

	B	SE B	β
Konstant	.22	.05	
Differenseskåre for intensjon om alkoholbruk	-.08	.07	-.04
R ²	.00		

Ut ifra tabell 6 kan man se at intervensjonen ikke er signifikant relatert til intensjon om alkoholbruk. Modellen som en helhet forklarte ,00 %, $F(1, 969) = 1,5$, $p \neq ,05$. Da det som tidligere nevnt heller ikke er en signifikant relasjon mellom gruppetilhørighet og de respektive normene, sees det ikke som fruktbart å gå videre med analysene.

Medieringsanalyse 4: injunktiv norm og intensjon om alkoholbruk. Som nevnt ovenfor er det verken vist signifikant relasjon mellom avhengig og uavhengig variabel eller uavhengig variabel og medierende variabel. Dermed sees det ikke som fruktbart å gå videre med analysene.

Modererende regresjonsanalyse (interaksjonseffekt)

Deskriptive og injunktive normer viste seg å ikke ha en signifikant medierende effekt på intervensjonens effekt på alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk. Det var likevel nyttig å se om deskriptive og injunktive normer sammen med kjønn hadde en interaksjonseffekt på relasjonen mellom intervensjonen og alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk. Modell over analysen kan sees nedenfor. Grunnet manglende signifikant relasjon mellom intervensjon og intensjon om alkoholbruk, inkluderes ikke intensjon om alkoholbruk som avhengig variabel i de interaksjonsanalysene.

$$Y' = a + b_1 \text{Intervensjon} + b_2 \text{Sosial Norm} + b_3 \text{Kjønn} + b_4 \text{Sosial Norm} * \text{Kjønn}$$

Interaksjonsanalyse 1: deskriptiv norm og kjønn som interaksjonsledd.

Hierarkisk regresjonsanalyse ble benyttet for å undersøke om kjønn sammen med deskriptiv

norm har en interaksjonseffekt på relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk, kontrollert for effekten av kjønn og differenseskåre for deskriptiv norm. I "compute variable" funksjonen i SPSS programmet ble differenseskåre for deskriptiv norm og kjønn multiplisert for å utgjøre interaksjonsledd. Differenseskåre til alkoholbruk utgjorde avhengig variabel, gruppetilhørighet, deskriptiv norm og kjønn ble plassert i blokk 1, mens interaksjonsleddet ble plassert i blokk 2. Resultatet kan sees i tabell 7.

Tabell 7:

Hierarkisk multipel regresjonsanalyse/ medieringsanalyse med interaksjonsledd; kjønn og deskriptiv norm

	B	SE B	β
Modell 1			
Konstant	1.37	.34	
Gruppe: Intervensjons- vs Kontrollgruppe	-.43	.15	-.09**
Kjønn	.07	.15	.02
Differenseskåre for deskriptive norm	.05	.01	.26***
R ²	.08***		
Modell 2			
Konstant	1.37	.34	
Gruppe	-.43	.15	-.08**
Kjønn	.07	.15	.01
Differenseskåre for deskriptiv norm	.05	.02	.25*
Kjønn*Deskriptiv norm	.00	.01	.01
R ²	.07		

* = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$. Konstant = Differenseskåre for alkoholbruk

Gruppetilhørighet, kjønn og differenseskåre for deskriptiv norm forklarte 8 % av variansen av alkoholbruk. Etter å inkludere interaksjonsleddet kjønn sammen med deskriptiv norm forklarte modellen som en helhet 7 %, $F(4, 973) = 20,52$, $p \neq .05$. I modell to var det kun to av de variablene kontrollert for som kom ut statistisk signifikant. Gruppetilhørighet ($beta = -.08$, $p < .01$) og differenseskåre for deskriptiv norm ($beta = .25$, $p < .05$). Modell 2 viste 0.00, $p \neq .05$ økt forklart varians.

Interaksjonsanalyse 2: injunktiv norm og kjønn som interaksjonsledd. Hierarkisk regresjonsanalyse ble benyttet for å undersøke om kjønn sammen med injunktiv norm har en interaksjonseffekt på relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk, kontrollert for effekten av kjønn og differenseskåre for injunktiv norm. I ”compute variable” funksjonen i SPSS programmet ble differenseskåre for injunktiv norm og kjønn multiplisert for å utgjøre interaksjonsledd. Differenseskåre til alkoholbruk utgjorde avhengig variabel, gruppetilhørighet, differenseskåre for injunktiv norm og kjønn ble plassert i blokk 1, mens interaksjonsleddet ble plassert i blokk 2. Resultatet kan sees i tabell 8.

Tabell 8:

Hierarkisk multippel regresjonsanalyse/ medieringsanalyse med interaksjonsledd; kjønn og injunktiv norm

	B	SE B	β
Modell 1			
Konstant	1.32	.34	
Gruppe: Intervensjons- versus Kontrollgruppe	-.42	.15	-.09**
Kjønn	.14	.15	.03
Differenseskåre for injunktiv norm	.08	.01	.21***
R ²	.05		
Modell 2			
Konstant	1.36	.35	
Gruppe: Intervensjon versus Kontrollgruppe	-.42	.15	-.09**
Kjønn	.12	.15	.02
Differenseskåre for injunktiv norm	.05	.04	.14
Kjønn*Injunktiv norm	.02	.02	.07
R ²	.05***		

* = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$. Konstant = Differenseskåre for alkoholbruk

Gruppetilhørighet, kjønn og differenseskåre for injunktiv norm forklarte 5 % av variansen av alkoholbruk, men da forklarte variansen er ikke signifikant. Etter å inkludere interaksjonsleddet kjønn sammen med deskriptiv norm forklarte modellen som en helhet 5 %, $F(4, 973) = 13,28$, $p < .001$. I modell to var det kun gruppetilhørighet som var statistisk signifikant med betaskåre på $-.09$, $p < .01$. Modell 2 viste $0,00$, $p \neq .05$ økt forklart varians.

Diskusjon

Studiens formål var å undersøke sosiale normers evne til å forklare alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk hos ungdom ved en alkoholforebyggende intervensjon. Analysene viste til intervensjonens manglende påvirkning på ungdommens sosiale normer og intensjon om alkoholbruk. Denne studien bekrefter dermed den kompliserte relasjonen mellom atferd og norm (Cialdini, 2012; Ajzen, 1991). Intervensjonen vil først bli diskutert i sitt bidrag til sosiale normer. Deretter diskuteres forskningsspørsmålene: 1: Kan deskriptive normer mediere forholdet mellom intervensjonen og alkoholbruk hos ungdom?; 2: Kan injunktive normer mediere forholdet mellom intervensjonen og alkoholbruk hos ungdom?; 3: Er det en sammenheng mellom intervensjonen og intensjon om alkoholbruk blant ungdommer?; 6: Interagerer ungdommenes kjønn sammen med sosial norm (deskriptive og injunktive) relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk? Grunnet manglende signifikant relasjon mellom intervensjon og intensjon om alkoholbruk, sees det ikke som lite hensiktsmessig å diskutere hypotese 4, 5 og 7, da de overlapper med allerede diskuterte forskningsspørsmål. Kan deskriptive normer mediere forholdet mellom intervensjonen og alkoholbruk hos ungdom?

Intervensjonens evne til å endre sosiale normer

Analysene viser liten sammenheng mellom både intervensjonen mot sosiale normer og intervensjonen og intensjon om alkoholbruk blant ungdommene. Som Cialdini (2012) påpeker må man rette spesifikt fokus mot den aktuelle sosiale normen man ønsker å endre. Om en intervensjon mislykkes i dette, kan det resultere i manglende endring av sosiale normer. Denne studien undersøkte om tilbakemelding på deskriptive normer kunne påvirke ungdommenes oppfattede alkoholbruk. tilbakemeldingen gikk ut på å informere deltagere om andelen elever blant jevnaldrende, 9.klassinger og 10.klassinger som hadde drukket alkohol. Informasjonen hadde til formål å skulle korrigere eventuelle overdrevne oppfattede alkoholbruk som ungdommene hadde ved T1. Samtidig antok intervensjonen at oppfattelsen av aksept av alkoholbruk skulle endres gjennom gruppesamarbeidet som inngikk ved å lage videoen. Ved begge tiltakene ligger mye av ansvaret for gjennomføring hos klasselærer. Det kan være praktisk årsaker til at analysene ikke kunne vise til signifikante funn.

Lærereens rolle. Intervensjonen skjer via lærere i hver klasse. Dermed er lærereens motivasjon, evne til å gjennomføre intervensjonen, videreformidle informasjon samt oppmuntre elever til diskusjon rundt tema avgjørende for effekt av intervensjonen. Om læreren faktisk ga beskjed til elevene om frekvens av alkoholbruk hos jevnaldrende,

9.klassinger og 10.klassinger er ikke kontrollert for eller nevnt. Lærerens gjennomføring av tilbakemeldingen til elevene om den deskriptive normen (andelen elever som har drukket) kommer dermed an på lærerens personlige egenskaper. Det kan tenkes at en eventuell variasjon innen kvalitet på tilbakemelding kan ha vært en påvirkende faktor for at deskriptive normer ikke hadde relasjon til intervensjonen.

Motivasjon hos lærer så man ved frafallet i studien var sentral for gjennomføring av studiet. Læreren hadde en nøkkelrolle i hvorvidt intervensjonen ville blitt gjennomført på. Studien til Natvig og Aarø (2014) nevner at årsaken til det store frafallet i studien delvis lå hos lærer. Det kan antas at de klassene som ikke deltok ved T2, hadde større utfordringer i klasserommet enn de klassene som deltok. Frafaller kan derfor ha ført til at verdifull kunnskap er mistet, eller at utvalget ble skjevt. Sammenligninger mellom kontrollgruppe samt kartlegging ellers viser ingen grunn til å anta at utvalget var skjevt.

Elevenes grad av deltagelse. I en klasse er det naturlig å tenke seg at ikke alle elever er like engasjerte i gruppesamarbeidet og videoen. Verkooijen og medarbeidere (2007) fant at rusbruk varierte som en funksjon av gruppetilhørighet. Hvilken gruppe eller type elever som var mest engasjert i å lage videoen, kan derfor ha påvirket effekten intervensjonen hadde på injunktive normers endring i intervensjonsgruppen. Om for eksempel elever som er pliktoppfyllende og opptatt av å lyde autoriteter var mest engasjert samarbeidet som inngikk i å lage videoen, kan man tenke seg at de allerede oppfattet alkoholbruk som lite akseptabel atferd. Dermed vil ikke intervensjonen ha en ønsket påvirkning på oppfattelse av aksept til alkohol, men heller fungere som en bekreftelse av allerede eksisterende injunktiv norm. Samtidig vil den gruppen elever som oppfatter alkoholbruk som mer akseptabelt, og dermed potensielt ha en større effekt, ikke bli fanget opp. Intervensjonen kan da ha rettet seg mot feil gruppe av mennesker.

Relasjon mellom norm og atferd. Forholdet mellom norm og atferd er komplisert. Som nevnt innledningsvis har alkoholnormer en sterk sammenheng med alkoholbruk. Samtidig peker forskning innen TPB mot subjektive normers manglende styrke i å predikere atferd, hvor komponenten subjektive normers evne til å predikere atferd er svakere, sammenlignet med de andre komponentene i modellen. Cialdini (2012) poengterer at årsaken til de sprikende funnene innen atferd og norm kommer ikke av normers manglende evne til å påvirke eller predikere atferd, men heller tiltakene som iverksettes for å påvirke sosiale normen. Manglende effekt på deskriptive og injunktive normer belyser dermed bare utfordringen tiltak har for å påvirke sosiale normer.

Kan deskriptive normer mediere forholdet mellom intervensjon og alkoholbruk hos ungdom?

Resultatene kunne vise til at deskriptive normer ikke varierte som funksjon av hvilken gruppe deltagerne var plassert i. Oppfattelse av deskriptive normer ved alkohol er sett på som både risikofaktor (Song et al, 2012; Lewis & Neighbours, 2006; Iannotti & Bush, 1992) og som en medierende variabel i helserelaterte forebyggingsprogrammer (Komro, et al., 2001, Borsari & Carey, 2001). Ungdom har en tendens til å overvurdere frekvensen av alkoholbruk hos jevnaldrende (Mäkela, 1997). En måte å endre oppfatningen ungdom sitter med om hvor mye og hvor ofte jevnaldrende drikker alkohol, er å gi tilbakemelding om faktisk alkoholbruk blant jevnaldrende. I tråd med Cialdinis (2012) antagelser om at der riktig atferd er mer prevalent enn man antar, skal man informere om faktisk atferd, er det fordelaktig å gi tilbakemelding om faktisk alkoholbruk hos ungdom.

Tilbakemelding til elevene om faktisk frekvens av alkoholbruk hos jevnaldrende, 9.klassinger og 10.klassinger ble rådet å formidles. Intervensjonen viste ingen effekt på deskriptive normen, men likevel viste studien (Natvig & Aarø, 2014) at deskriptive normer var en sterk prediktor til alkoholbruk. Som nevnt tidligere kan kvaliteten på informasjon om andel elever som har drukket har vært variabel. Samtidig kan også de eldre trinnenenes alkoholbruk stemme overens med 8.klassingenes oppfattelse av alkoholbruk. Dermed vil 8.klassingenes opplevde diskrepans mellom egen alkoholbruk og andres alkoholbruk bli bekreftet, og dermed ikke endres. Om elevene ser opp til de eldre og dermed ønsker å etterligne deres atferd, kan en slik informasjon føre til en svakere effekt enn formålet med tilbakemeldingen. Cialdini (2012) belyser en slik relasjon, hvor tilbakemelding av frekvensen av en atferd kan føre til at mennesker oppfatter atferden som mer normal. Dermed, selv om deskriptiv norm er korrigert, kan injunktiv norm bli negativt påvirket.

Samtidig er det verdt å nevne at utvalget i studien var svært unge, og det dermed er verdt å anta at ungdommene ikke har en utbredt kunnskap om alkoholbruken blant jevnaldrende. Aas og Klepp (1992) viste til at 4 % av 8.klassinger i Norge rapporterte å ha drukket alkohol. En feilkilde her kan være at studien har gjort elevene oppmerksomme på alkoholbruken på skolen underveis, som har ledet til økt oppfattelse av alkoholbruk. Dermed kan dette være en årsak til den manglende medierende effekten av deskriptive normer.

Til slutt er det verdt å nevne at eksterne faktorer alltid kan påvirke intervensjoner som utføres over lengre tid. Som nevnt innledningsvis kan media spille en rolle i ungdommenes oppfattelse av deskriptiv norm. Cialidini (2012) nevner faren ved å formidle en deskriptiv norm til målgruppen, hvor atferden fremstilles som mer vanlig enn individet oppfatter. Media

kan ha en tendens til å formidle alkoholbruk hos ungdom som mer vanlig enn det er. Med dette kan ungdom oppfatte deskriptiv alkoholnorm som større enn den er. Å skildre en atferd som mer vanlig enn hva et individ oppfatter, kan føre til at individet antar at atferden er akseptabel (injunktiv norm) (Cialdini, 2012). Dermed kan individet oppfatte alkoholbruk som mer akseptabelt enn hva som er reelt.

Kan injunktive normer mediere forholdet mellom intervensjon og alkoholbruk hos ungdom?

Resultatene viste at intervensjonen ikke hadde effekt på oppfattelse av injunktive normer hos ungdommene. Her også kan Natvig og Aarø (2014) likevel vise til at injunktive normer var en av prediktorene for alkoholbruk hos ungdommene.

Injunktive normer er svært vanskelig å påvirke. I Natvig og Aas (2014) sin studie ble det ikke gitt tilbakemeldinger om faktisk oppfattelsen av aksept som befant seg blant elever på skolen til informantene. I Natvig og Aas (2014) sin studie antok de å påvirke injunktive normer via gruppesamarbeidet som inngikk i å lage en videofilm. Antagelsen var dermed at ved å diskutere hvordan man kan forhindre at elever i klassen under dem skal drikke alkohol, vil man indirekte endre ungdommens oppfattelse av hva jevnaldrende mener er akseptabelt når det kommer til alkoholbruk. Cialdini (2012) poengterer at om man vil endre en sosial norm, må man rette konkret fokus på den spesifikke normen. Det kan være at manglende sammenheng mellom norm og intervensjonens effekt på atferd kom av at programmet ikke ga nok oppmerksomhet på å endre den injunktive normen.

Ved å påvirke ungdom til å utrette gode helsevalg for seg selv, kan det også være en risiko at ungdom reagerer motsatt. Nemlig å velge det mindre ønskelige helsevalget. Særlig kan dette være en risiko ved injunktiv norm som innehar et moralsk aspekt. At voksne er formidlere av en beskjed som gis til ungdom, kan øke risikoen for en slik reaksjon. Som nevnt innledningsvis er ungdom i en fase hvor de søker å frigjøre seg fra barndommen. Alkoholbruk kan sees som et symbolsk ritual der de demonstrerer overgangen fra barn til voksen. Natvig og Aas (2014) nevner risiko for at ungdom kan reagere motsatt når man ønsker å formidle et budskap. Ungdom oppfatter via samfunnet og myndighetene i Norge at alkohol ikke er akseptabelt. Det kan hende at når de opplever å få gjentatt beskjed fra voksne, oppfører de seg motsatt og velger å oppfatte alkoholbruk som mer akseptabelt blant vennegjengen enn det egentlig er. Som deskriptive analyser viser var det en økning i gjennomsnittskåren ved injunktive normer fra T1 til T2, både ved intervensjonsgruppen og kontrollgruppe.

De fleste forebyggende programmer fokuserer på å gi tilbakemelding om faktisk alkoholbruk heller enn å gi tilbakemelding om gjeldende injunktiv norm blant deres jevnaldrende (Borsari & Carey, 2001). Dette kan komme av at det krever mer resurser. I Natvig og Aas (2014) sin studie ble 9. og 10.klasse ikke spurt om deres holdning til alkohol eller hvor akseptabelt de mente alkoholbruk var, men kun hvor mye og ofte de drakk alkohol. Det kan hende at ved å inkludere ledd om hvor akseptabelt 8., 9. og 10.klasse oppfattet alkoholbruk eller at venner ble fulle, for å så formidle resultatet, kunne gi en effekt på injunktive normer skåren.

Som tidligere nevnt er intervensjonen rettet mot et ungt utvalgt, som er i innvielsesfasen av alkoholbruk. Ifølge Aas og Klepp (1992) hvor 4 % av 8.klassinger har noen gang drukket alkohol, kan man anta at flere elever dermed ikke kjenner til deres jevnaldrendes holdninger til alkohol eller hvor akseptabelt de faktisk oppfatter alkohol å være. Man kan tenke seg at de få som har begynt å drikke, får mer oppmerksomhet enn de som ikke drikker. Både fordi det er en ny atferd blant jevnaldrende, samt en atferd som strider med samfunnets lover. Ungdom kan dermed få en oppfatning at jevnaldrende på skolen oppfatter alkoholbruk som mer akseptabelt enn hva som er reelt.

Er det en sammenheng mellom intervensjonen og intensjon om alkoholbruk blant ungdommer?

Da Natvig og Aarø (2014) kunne rapportere at intervensjonen hadde en effekt på alkoholbruk, var det verdt å anta at intervensjonene vil kunne vise til en endring i intensjon om alkoholbruk. Resultatet viste at intervensjonen ikke hadde effekt på ungdommenes intensjon om å drikke alkohol de neste tre månedene. Et slikt funn er overraskende skal man tro forskningen.

Utvalget var fortsatt uerfaren innen alkoholbruk om man tar utgangspunkt i Aas og Klepp (1992) sine estimater om at 4 % av 13 åringer har drukket alkohol. Ifølge Aas og medarbeidere (1995) inntreffer intensjon om alkoholbruk før selve alkoholbruken, og dermed var det verdt å anta at variabelen intensjon om alkoholbruk ville ha en sterkere relasjon til intervensjonen. Manglende relasjon mellom intervensjon og intensjon om alkoholbruk, kan komme av utvalgets alder. Grunnet deres unge alder og mangel på kunnskap om alkohol, kan man anta at ungdom ikke vet når eller om de kommer til å drikke de neste tre månedene. Aas og medarbeidere (1995) fant en sterk korrelasjon mellom ungdom som allerede hadde drukket alkohol og intensjon om alkoholbruk. Det kan dermed antas at siden andelen blant 13-åringer

som har drukket alkohol er så lav, kan dette forklare den lave skåren på variabelen intensjon om alkoholbruk.

Omtrent 70 % svarte både ved kontrollgruppe på tidspunkt T1 og T2, og intervensjonsgruppe ved T1 og T2, at de ikke hadde som intensjon å drikke de nærmeste tre månedene. De utvalget besto av 8.klassinger, kan det hende at samtlige ikke hadde noen intensjon om å drikke de nærmeste tre månedene, men heller senere. Det kan hende man hadde fått større varians på intensjon om alkoholbruk om man dermed hadde utvidet tidsaspektet med ett år.

Mangelen på statistisk signifikans kan komme av at intensjon kun ble målt med et ledd. Conner og Sparks (2005) nevner at jo flere ledd man inkluderer når man måler intensjon, jo bedre reliabilitet. Samtidig er intensjon flerspektret. Å ha ledd som innehar forskjellig ordlyd som ”til hensikt å drikke”, ”ønsker du å drikke” eller ”tenk deg en fremtidig situasjon, ville du drukket alkohol da?”, kan det hende ungdommene ville svart annerledes.

Interagerer ungdommenes kjønn sammen med sosial norm (deskriptive og injunktive) relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk?

Resultatene viser at kjønn sammen med sosial norm ikke interagerer med relasjonen mellom intervensjon og alkoholbruk. Dette til tross for at forskning har funnet belegg for å hevde at gutter og jenter oppfatter alkoholnorm forskjellig (Borsari & Carey, 2003; Lintonen & Konu, 2004), Det er dog mulig at manglende funn kan komme av likestilling mellom kjønn i Norge når det kommer til alkoholbruk. Sirius rapporten (Vedøy & Skrettinger, 2009) viser til at jenter de senere årene har ”tatt igjen” guttene på alkoholbruk. Selv om gutter drikker mer, er de likestilte i antall anledninger de drikker alkohol. Vedøy og Skrettinger (2009) går også videre i å si at jentene har overgått guttene, dog man snakker om små forskjeller. At gutter og jenter er likestilte når det kommer til alkoholbruk, fjerner en eventuell antagelse om at gutter og jenter utgjør to distinkte grupper som dertil har alkoholnormer som skiller seg fra hverandre. Sosial identitetsteorien og selv kategoriseringsteorien postulerer at for å tilegne seg en atferd unik for en gruppe, må atferden skille seg ut fra mengden. Samtidig er det verdt å nevne at forskere har spekulert i at alkoholbruk ikke er en atferd som sees på som unik og distinkt, men heller normal og akseptert (Hibell et al, 2004; Veerkooijen et al 2007). Ut ifra et slikt syn vil heller ikke atferden vurderes som et mulig middel til å skille ens egen gruppe fra andres.

Studien anbefalte lærere å gi elever tilbakemelding om hvor stor prosentandel som i hvert trinn ved deres skole som drakk alkohol. Denne tilbakemeldingen var dog ikke tilpasset kjønn. Borsari og Carey (2003) viste til at jenter opplever større diskrepans mellom egen

alkoholbruk og oppfattet alkoholbruk. Dermed vil en tilbakemelding basert på både gutter og jenter føre til at jenter får en bekreftelse på sin opplevde diskrepans eller at egen alkoholbruk er berettiget.

Metodiske Begrensninger

Forskningsverdenens manglende avgrensning mellom deskriptive og injunktive normer. I lys av Cialdinis kritikk mot forskning innenfor sosiale normer som ikke avgrenser forskningen sin mellom deskriptive og injunktive normer. Det er dermed vanskelig å diskutere rundt funn fra forskningsartikler når de ikke har skilt mellom deskriptive og injunktive normer.

Generaliserbarhet

Rekruttering av deltagere til studien skjedde via klassens lærer. Elevene selv var ikke frivillige. De elevene som utgjorde intervensjonsgruppen ble påmeldt og dermed representerer de ikke et tilfeldig utvalg. At deltagere ikke har meldt seg frivillig, kan føre til svekket ekstern validitet. Studier har vist at deltagere rekruttert frivillig versus ikke frivillig har forskjellig viser forskjellige endring av holdninger i sammenheng med intervensjoner. Dermed blir resultatene forstyrret, og generaliserbarheten svekket (Borden & Abbott, 2008).

At deltagere ikke ble rekruttert frivillig kan være en faktor i manglende normendring ved intervensjonen. Det er dog viktig å understreke at utvalget representerte populasjonen 8.klassinger i Norge. Varians ved alder og kjønn var i overenstemmelse med populasjonen 8.klassinger i Norge ifølge undersøkelse gjennomført av WHO i samarbeid med HEMIL senteret ved Universitetet i Bergen (Health Behavior in School Children, (HBSC)). Alkoholbruken hos intervensjonsgrupper var også i overenstemmelse med kontrollgruppen, målt etter frafall (Natvig & Aas, 2014), noe som styrker studiens generaliserbarhet.

Selvrapportering

Ved alle eksperimentelle studier der menneskers atferd måles, må man ta hensyn til at mennesker er tenkende vesener, hvor ens respons til intervensjon ikke alltid kan forutsies. Denne aktuelle studien ble gjennomført på elever i skolekontekst, hvor samme informant ble målt to ganger med tre måneders mellomrom. Det er gjeldende å anta at eleven har fått informasjon fra omgivelsene, enten om det er fra foreldre, venner, lærere, eller lignende om at å drikke alkohol til man blir beruset er en ikke-ønskelig atferd. Dermed når eleven skal gjennomføre et prosjekt som omhandler alkohol, kan man tenke seg at eleven vil svare misvisende på spørreskjema.

Feilrapportering er en risiko ved selvrapportering (Bordens & Abbott, 2008). Til tross for at spørreskjemaets anonyme natur kan sosial ønskelighet fungere som en bias, altså der deltagere ønsker å fremstille seg i et godt lys. At spørreskjemaene ble fylt ut av elevene i klasserommene kan føre til at elevene svarte uriktig, enten ved å være konservative i deres

besvarelser om alkoholbruk og intensjon om alkoholbruk, eller å svare på en slik måte de mente deres medelever ville svare.

Retrospektiv selvrapportering av en atferd kan også være en kilde til feilvarians. Gjeldende studie ber deltagere om å kartlegge deres alkoholbruk den siste tiden. Feilvariansen kommer i form av feilrapportering hvor informanten enten rapporterer at å ha drukket mer alkohol enn hva som er riktig, eller for lite, noe som kan true validiteten. Tilsvarende kilde til feilrapportering kan oppstå ved prospektiv rapportering. I det aktuelle spørreskjema spør det om informantens intensjon om å drikke alkohol den nærmeste tiden. Å kunne svare korrekt på et slikt spørsmål krever innsikt i egen alkoholbruk, samt innsikt i hvordan individet vil velge i en situasjon der alkohol er tilgjengelig. Det kan være særlig utfordrende for individet å anta hvorvidt en har intensjon til å drikke, om informanten ennå ikke har hatt alkoholdebut.

Deltagere kan også ha et ønske om å svare konsistent i deres besvarelser ved T1 og T2. Podsakoff og Organ (1986) viser til at deltagere kan ha en tendens til å besvare ledd som ligner i spørreskjemaer likt. En slik feilvarians kan føre til økt sammenheng mellom variabler som ikke er der i virkeligheten. Denne tendensen er særlig gjeldende i retrospektiv rapportering når det kommer til oppfatninger, holdninger og atferd (Podsakoff, MacKenzie, Podsakoff & Lee, 2003).

Når man har å gjøre med selvrapportering som er sårbar for feilrapportering som nevnt ovenfor, er det nyttig å se ens data opp mot andre mål (Bordens & Abbott, 2008). Natvig og Aarø (2014) sammenlignet den rapporterte alkoholbruken i studien med rapporterte alkoholbruken blant 8.klassinger ved studie gjennomført av WHO i samarbeid med HEMIL senteret ved Universitetet i Bergen (Health Behavior in School Children, (HBSC)), hvor de fant samsvar mellom besvarelsene.

Studiens natur.

Ved eksperimentelle studie kan man ikke kontrollere for eksterne påvirkninger.

Intervensjonen er en sosial situasjon, hvor interaksjon mellom informantens holdninger og kunnskap og intervensjonens kontekst påvirker hverandre. For eksempel kan man få tilfeller av overføringseffekter hvor intervensjon- og kontrollgruppen utveksler informasjon som kan svekke effekten av studien. I denne studien ble intervensjons- og kontrollgruppe plassert på forskjellige skoler, hvor dermed sjansen for utveksling av informasjonen er lavere enn om man hadde plassert de ved samme skole. Likevel er det alltid en mulighet for at vennskap på tvers av intervensjon- og kontrollgruppen finnes, hvor utveksling av informasjon kan skje.

Differanseskårer

Samtlige analyser ved denne studien var basert på differanseskårer. Alle variablene, med unntak av kjønn og gruppetilhørighet (intervensjonsgruppe versus kontrollgruppe) var differanseskårer ($T2 - T1$). Ved å bruke differanseskårer muliggjør man, på en enkel måte, å fange opp den enkelte deltagers forandring over tid. Svakheter ved å inkludere differanseskårer er den potensielt større andelen målefeil som blir inkludert i differanseskåren. Økt målefeil kan svekke reliabiliteten ved differanseskårene (Lund, 2001). Reliabiliteten til differanseskårene avhenger av reliabiliteten til sumskårene ved T1 og T2. Jo lavere reliabilitet sumskårene har, jo lavere reliabilitet har differanseskåren. I denne studien hadde sumskårene for deskriptive og injunktive normer ved T1 og T2 høy reliabilitet. Dermed så man det forsvarlig å danne differanseskårer samt at resultatene oppfattes som mer valide.

Implikasjoner for videre forskning

At samfunnet har et mål om å forebygge helserelaterte utfordringer er høyst betydningsfullt. En rekke helsevaner, både positive og negative, etablerer seg i ungdommen og blir vanskeligere å endre i voksen alder. Studier viser at påvirkning av sosiale normer hos ungdom er en sentral kanal til atferdsendring. Til tross for at forskning belyser en sentral relasjon mellom oppfattet alkoholnorm og alkoholbruk hos ungdom og unge voksne, ligger utfordringen i å skape en effektiv intervensjon hvor man benytter seg av det sentrale forholdet mellom alkoholnorm og alkoholbruk. Den komplekse relasjonen mellom norm og atferd må derfor undersøkes nærmere i et forebyggingsperspektiv mot ungdom. Særlig er det sentralt å undersøke norske ungdommers normdannelse til alkohol, og hvordan man kan rette opp eventuelle feilaktige oppfattelser for å redusere oppfattet press til alkoholbruk.

Lærerens rolle er viktig å belyse i fremtidige forebyggende programmer. Denne studien viser til at læreren hadde en nøkkelrolle. Lærerens rolle besto i å gjennomføre intervensjonen i hver respektive klasse, formidle kunnskap og informasjon, samt skape et rom for elevene til å diskutere deres oppfattede normer, og dermed endre de normer de besitter. Som sagt kan det være resurskrevende både for lærer og for de som gjennomfører det forebyggende programmer. Likevel er det verdt å anta at mer satsning på lærere i form av for eksempel kursing i forkant hvor økt kunnskap og motivasjon står i fokus, vil bidra til at en intervensjon vil være mer effektiv.

Denne studien oppnådde ingen signifikante resultater. Studien belyser graden av kompleksitet og utfordringen man ved å påvirke sosiale normer i en intervensjon. Sosiale normer i alkoholforebyggende programmer er undersøkt i større grad i land som USA og Nederland. Ungdom i Norge blir utsatt for andre alkoholnormer og –regler. Skandinaviske land skiller seg ut fra resten når det kommer til drikkekulturen. Det er dermed et behov for å undersøke relasjon mellom alkoholnorm og alkoholforebyggende programmer. Tidligere er det nevnt forskning som kan vise til langtidseffekter om man suksessfullt endrer alkoholbruk via alkoholnormer. Implikasjon for fremtidig forebyggende programmer er dermed å rette resurser mot spesifikke risikogrupper og tilpasse tilbakemelding om norm mot den oppfattelsen individene i gruppen sitter med om alkohol. Særlig peker jenter seg ut som en risikogruppe, hvor deres alkoholbruk har økt de siste årene. Nytteverdien kan dermed være stor med kjønnsspesifikke tilbakemeldinger. Utfordringen ligger dog i at intervensjoner rette mot spesifikke risikogrupper krever i større grad resurser i form av økonomi og tid. Samtidig kan det være med på å skape stigma for elevene. Det er fordelaktig om fremtidig forskning

undersøker hvordan man kan implementere effektive intervensjoner, både når det kommer til utbytte deltagere sitter igjen med og utbytte samfunnet og forskning har.

Konklusjon

Masteroppgaven viser at intervensjonen ikke påvirket elevenes deskriptive og injunktive normer ved alkoholbruk. Deskriptive og injunktive normer kunne dermed ikke forklare variansen intervensjonen kunne vise til på alkoholbruk. Masteroppgaven viste til at kjønn heller ikke samvarierte i denne studien med normer på relasjonen intervensjon og alkoholbruk. Intervensjonen hadde heller ingen effekt på ungdommenes intensjon om å drikke de neste tre månedene. Likevel viser forskning den sentrale rollen sosiale normer spiller hos ungdommenes alkoholbruk. Oppfattelse av deskriptive og injunktive normer predikerer både intensjon om alkohol, alkoholdebut og alkoholbruk i ungdommen.

Referanseliste

- Aas, H., & Klepp, K. (1992). Adolescents' alcohol use related to perceived norms. *Scandinavian Journal of Psychology*, 33.
- Aas, H., Klepp, K., Laberg, J. C., Aarø, L. E. (1995). Predicting adolescents' intention to drink alcohol: Outcome expectancies and self-efficacy. *Journal of Studies on Alcohol*, 56.
- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In J. Kuhl & J. Beckman (Eds.), *Action-control: From cognition to behavior* (s. 11–39). Heidelberg: Springer.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (s. 179–211). Doi: 10.1016/0749-5978(91)90020-T
- Andersson, B., Hansagi, H., Thakker, K. D., & Hibell, B., (2002). Long-term trend in drinking habits among Swedish teenagers: National school surveys 1971-1999. *Drug and alcohol review*, 21 (s. 253–260). Doi: 10.1080/0959523021000002714
- Armitage, C. J., & Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behaviour: A meta-analytic review. *British Journal of Social Psychology*, 29, (s. 471–499) Doi: 10.1348/014466601164939
- Bakken, A. (2013). Ungdata: Nasjonale resultater 2010-2012 (NOVA rapport 10/13). Hentet

fra <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2013/Ungdata-Nasjonale-resultater-2010-2012>

- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (s. 1173-1182). Doi:10.1037/0022-3514.51.6.1173
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *American Psychological Association*, 117, (s. 497-529). Doi: 10.1037/0033-2909.117.3.497
- Bonomo, Y. A., Bowes, G., Coffey, C., Carlin, J.B., Patton, G.C., (2004). Teenage drinking and the onset of alcohol dependence: a cohort study over seven years. *Addiction*, 99, (s. 1520–1528). Doi: 10.1111/j.1360-0443.2004.00846.x
- Bordens, K. S. & Abbott, B. B. (2008). *Research, Design and Methods: A process approach., seventh edition*. America, New York: McGraw-Hill Higher Education
- Borsari, B. M. S. & Carey, K. B. (2001). Peer influences on college drinking: A review of the research. *Journal of Substance Abuse*, 13 (s. 391–424). Doi: 10.1016/S0899-3289(01)00098-0
- Borsari, B. M. S. & Carey, K. B. (2003). Descriptive and injunctive norms in college drinking: A meta-analytic integration. *Journal of studies on alcohol*, 64, (s. 331-341).

- Branstrom, R., Sjostrom, E., & Andreasson, S., (2007). Individual, group and community risk and protective factors for alcohol and drug use among Swedish adolescents. *European Journal of Public Health*, 18, (s. 12-18). Doi: 10.1093/eurpub/ckm038
- Cialdini, R. B. (2012). The focus theory of normative conduct. I P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of Theories of Social Psychology*, (s. 295-313). doi: 10.4135/9781446249222.n41
- Cialdini, R. B., & Goldstein, N. J. (2004). Social influence: Compliance and conformity. *Annual Review of Psychology*, 55, (s. 591-621). Doi: 10.1146/annurev.psych.55.090902.142015
- Cialdini, R. B., Reno, R. R. & Kallgren, C. A (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social psychology*, 58, 1015-1026. doi:10.1037/0022-3514.58.6.1015
- Conner, M., & Sparks, P. (2005). The theory of planned behavior and health behavior. Conner, M. & Norman, P. *Predicting health behavior: research and practice with social cognition models*. New York: Open University Press.
- Danielsson A. K., Wennberg P., Tengström A., & Romelsjö A., (2010). Adolescent alcohol use trajectories: predictors and subsequent problems. *Addictive Behaviors*, 35, (s. 848–852). Doi: 10.1016/j.addbeh.2010.05.001
- D’Amico, E. J., & Edelen, M. O. (2007). Pilot test of project CHOICE: A voluntary

- afterschool intervention for middle school youth. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21, (s. 592-598). Doi: 10.1037/0893-164X.21.4.592
- Duncan, S. C., Duncan, T. E., & Strycker, L.A. (2006). Alcohol use from ages 9 to 16: A cohort-sequential latent growth model. *Drug and Alcohol Dependence*, 81, (s. 71-81). Doi: 10.1016/j.drugalcdep.2005.06.001.
- Ellemers, N., & Haslam, S. E. (2012). Social identity theory. I *Handbook of theories of Social Psychology*, av Van Lange, P. A. M., Kruglanski, A. W., Higgins, E. T., (s. 379-399). Doi: 10.4135/9781446249222.n45
- Ennet, S. T., & Bauman, K. E. (1991). Mediators in the relationship between parental and peers characteristics and beer drinking by early adolescents. *Journal of Applied Social Psychology*, 21, (s. 1699-1711). Doi: 10.1111/j.1559-1816.1991.tb00499.x
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS, third edition*. England, London: Sage Publications Ltd.
- Grant, B.F., Stinson, F.S., Harford, T.C., (2001). Age at onset of alcohol use and DSM-IV alcohol abuse and dependence: a 12-year follow-up. *Journal of Substance Abuse*, 13, (s 493-504). Doi: 10.1016/S0899-3289(01)00096-7
- Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, A., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2009). *The 2007 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 35 European Countries*. Stockholm, Sweden: Swedish Council for Information on alcohol and

Other Drugs (CAN)

- Iannotti, R. J., & Bush, P. J., (1991). Percieved vs actual friends' use of alcohol, cigarettes, marijuana, and cocaine: Which has the most influence? *Journal of Youth and Adolescence*, 21, (s. 375-389). Doi: 10.1007/BF01537024
- Johnston, K. L., & White, K. M. (2003). Binge-drinking: A test of the role of group norms in the theory of planned behaviour. *Psychology and Health*, 18, (s. 63-77)
10.1080/0887044021000037835
- Juvonen, J., Martino, S. C., Ellickson, P. L., & Longshore, D., (2007). "But Others Do It!": Do misperceptions of schoolmate alcohol and marijuana use predict subsequent drug use among young adolescents? *Journal of Applied Social Psychology*, 37, (s. 740–758). Doi: 10.1111/j.1559-1816.2007.00183.x
- Kallgren, C. A., Reno, R. R. & Cialdini, R. B. (2000). A focus theory of normative conduct: When norms do and do not affect behavior, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, (s. 1002-1012). Doi: 10.1177/01461672002610009
- Komro, K. A., Perry, C. L., Stigler, M. H., Farbachsh, K., & Veblen-Mortensen, S., (2001). How did project northland reduce alcohol use among young adolescents? Analysis of mediating variables. *Health and Education Research*, 16, (s. 59-70). Doi: 10.1093/her/16.1.59
- Larimer, M. E, Turner, A. P., Mallett, K. A. & Geisner, I. M. (2004). Predicting drinking

- behavior and alcohol-related problems among fraternity and sorority members: Examining the role of descriptive and injunctive norms. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18, (s. 203–212). Doi: 10.1037/0893-164X.18.3.203
- Lewis, M. A. & Neighbors, C. (2006). Social norms approaches using descriptive drinking norms education: A review of the research on personalized normative feedback. *Journal of American College Health*, 54, (s. 213-218). Doi: 10.3200/JACH.54.4.213-218
- Lintonen, T. P., & Konu, A. I., (2004). The misperceived social norm of drunkenness among young adolescents in Finland. *Health Education Research*, 19, (s. 64-70). Doi: 10.1093/her/cyg010
- Lund, T. (2001). Kap. 3: Forandring og reliabilitet. *Måling av forandring: En innføring*. (s. 57-85). Norge, Oslo: Unipub forlag.
- MacKinnon, D. P., & Dwyer, J. H. (1993) Estimating mediated effects in prevention studies. *Evaluation Review*, 17, (s. 144-158). doi: 10.1177/0193841X9301700202
- Maxwell, K. A., (2002). Friends: The role of peer influence across adolescent. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, (s. 267-277). Doi: 10.1023/A:1015493316865
- Merline, A., Jager, J., & Schulenberg, J. E. (2008). Adolescent risk factors for adult alcohol use and abuse: stability and change of predictive value across early and middle adulthood. *Addiction*, 103, (s. 84–99). Doi:10.1111/j.1360-0443.2008.02178.x

- Miller, D. T., & McFarland, C., (1987). Pluralistic ignorance: When similarity is interpreted as dissimilarity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, (s. 298-305). Doi: 10.1037/0022-3514.53.2.298
- Miller, D. T. & Prentice, D. A. (1996). The construction of social norms and standards. In: Higgins, F. T. & Kruglanski, A. W., eds. *Social psychology: Handbook of basic principles*. New York: Guilford
- Miller, P. M., Smith, G. T., & Goldman, M. S., (1990). Emergence of alcohol expectancies in childhood: A possible critical period. *Journal of Studies on Alcohol*, 51.
- Mäkela, K. (1997). Drinking, the majority fallacy, cognitive dissonance and social pressure. *Addiction*, 92, (s. 729–736) Doi: 10.1111/j.1360-0443.1997.tb02939.x
- Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. M. B., & Rørnes, K (2006). Forebyggende innsatser i skolen: Rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier. Utdanningsdirektoratet. Hentet fra <http://www.udir.no/Tilstand/Forskning/Rapporter/Utdanningsdirektoratet/Forebyggen-de-innsatser-i-skolen-2006/>
- Natvig, H. & Aarø, L. E. (2014). Effects of induced compliance on alcohol use: Evaluation of a schoolbased intervention among Norwegian 8th graders. *Nordic Psychology*, Doi: 10.1080/19012276.2014.885763

- O'Neill, S. E., Parra, G. P., Sher, K. J. (2001). Clinical relevance of heavy drinking during the college years: Cross-sectional and prospective perspectives. *Psychology of Addictive Behaviors*, 15, (s. 350-359). Doi: 10.1037//0893-164X.15.4.350
- Olds, R. S., & Thombs, D. L. (2001). The relationship of adolescent preception of peer norms and parent involvement to cigarette and alcohol use. *Journal of School Health*, 71, (s. 223–228). Doi: 10.1111/j.1746-1561.2001.tb01322.x
- Page, R. M., Hammermeister, J., & Roland, M. (2002). Are high school students accurate or clueless in estimating substance use among peers? *Adolescence*, 37 (s. 567-573).
- Perkins, H. W., Meilman, P. W., Leichliter, J. S., Cashin, J. R. & Presley, C. A. (1999). Misperceptions of the norms for the frequency of alcohol and other drug use on college campuses. *Journal of American college health*, 47. (s. 253-258). Doi: 10.1080/07448489909595656
- Prentice, D. A., & Miller, D. T. (1993). Pluralistic ignorance and alcohol use on campus: Some consequences of misperceiving the social norm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, (s. 243-256). Doi: 10.1037/0022-3514.64.2.243
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Podakoff, N. P. & Lee, J. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88, (s 879–903). Doi: 10.1037/0021-9010.88.5.879

- Podsakoff, P. M. & Organ, D. W. (1986). Self-Reports in organizational research: Problems and prospects. *Journal of Management*, 12, (s. 531-544). Doi: 10.1177/014920638601200408
- Sherif, M. (1973). The psychology of social norms. New York: Octagon Books
- Sniehotta, F. F., Presseau, J. & Araújo-Soares, V. (2014). Time to retire the theory of planned behaviour, *Health Psychology Review*, 8, (s. 1-7). Doi: 10.1080/17437199.2013.869710
- Song, E., Smiler, A. P., Wagoner, K. G. & Wolfson, M. (2012). Everyone says it's OK: Adolescents' preception of peer, parent, and community alcohol norms, alcohol consumption, and alcohol-related consequences. *Substance Use & Misuse*, 47 (s. 86-98). Doi: 10.3109/10826084.2011.629704
- Terry, D.J. and Hogg, M.A. (1996). Group norms and the attitude-behavior relationship: a role for group identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 8, (s. 776-793) Doi: 10.1177/0146167296228002
- Tetzchner, S. V. (2005). Kap 27: Ungdomsalderen, *Utviklingspsykologi, Barne- og ungdomstiden*.(s. 587-606). Norge, Oslo. Gyldendal akademisk.
- Turner, J. C. & Reynolds, K. J. (2012). Self-categorization theory. I P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of Theories of Social Psychology*, (s. 399-418). Doi: 10.4135/9781446249222.n46

- Vedøy, T. F. & Skretting, A., 2009. Ungdom og rusmidler: Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968 – 2008. (Sirus Rapport, 5/2009). Statens Institutt for rusmiddelforskning, Oslo 2009. Hentet fra http://www.sirus.no/filestore/Import_vedlegg/sirusrap.5.09.pdf
- Verkooijen, K. T., de Vries, N. K., & Nielsen, G. A., (2007). Youth crowds and substance use: The impact of perceived group norm and multiple group identification. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21, (s. 55-61). Doi: 10.1037/0893-164X.21.1.55
- Van der Zwaluw, C. S., Scholte, R. H. J., Vermulst, A. A., Buitelaar, J. K., Verkes, R. J., & Engels, R. C. M. E. (2008). Parental problem drinking, parenting, and adolescent alcohol use. *Journal of Behavioral Medicine*, vol. 31. Doi:10.1007/s10865-007-9146-z
- White, K. M., Terry, D. J. & Hogg, D. J. (1994). Safer sex behavior: the role of attitudes, norms and control factors. *Journal of Applied Social Psychology*, 24, (s. 2164–2192). Doi: 10.1111/j.1559-1816.1994.tb02378.x
- WHO: World Health Organization, (2011, februar). Hentet fra: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/index.html>
- Øia, T. (2012). Ung i Oslo 2012: Nøkkeltall (Notat nr 7/12). NOVA: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Åstrøm, A.N. and Rise, J. (2001). Young adults' intention to eat healthy food: extending the theory of planned behaviour. *Psychology and Health*, 16, (s. 223-237). Doi:

10.1080/08870440108405501